

Modern Technologies Law

<http://doi.org/10.22133/mtlj.2024.432760.1281>

The Use of Modern Military Technologies in the Light of the Law of Weapons and the Law of Targeting

Behzad Seyfi

Assistant Prof. Public International Law, Faculty of Management, Hazrat Imam Khomeini University of Maritime Sciences, Nowshahr, Iran.

Article Info

Abstract

Original Article

Received:

27-12-2023

Accepted:

05-05-2024

Keywords:

Weapons Law

Targeting Law

Humanitarian Rights

Technology

The stunning scientific and technical advances in recent decades and the increase in war tools and methods have not only been unprecedented, but have also created legal challenges and tension among countries. Basically, new military technologies have caused a change in recent wars. Therefore, the change in the nature of war can create major changes in different structures. However, technology by itself does not make war regular. Therefore, whenever the production, development and use of military weapons in the battlefield is considered, they should be analyzed and examined in the light of the law of armed conflict and international humanitarian law. In this article, we try to examine how weapons rights and targeting rights regulate the use of new technologies. The research method is the descriptive analytical method and the method of collecting library and documentary information. The findings of the research indicate that we should review and revise the existing legal frameworks in order to balance the considerations of military necessity and humanitarian concerns in the light of humanitarian rights. Also, by preparing and editing the guidelines related to new technologies, he solved the legal gaps to some extent.

*Corresponding author

e-mail: behzadseyfiii@yahoo.com

How to Cite:

Seyfi, B. (2025). The Use of Modern Military Technologies in the Light of the Law of Weapons and the Law of Targeting. *Modern Technologies Law*, 6(11), 183-208.

Published by University of Science and Culture <https://www.usc.ac.ir>

Online ISSN: 2783-3836

1. Introduction

The amazing scientific and technical advances in recent decades and the increase of war tools and methods are unprecedented. Some new technologies (unmanned aerial vehicles) are being used, while others (Nanotechnology, automatic weapons, laser, and cyber weapons) are in the experimental and development stages. Therefore, almost 100% of technologies are dual-use, and the only issue is that defensive action is often the same as offensive action. All these elements somehow influence international humanitarian law. Modern technologies are used for both military and civilian purposes. The leap of these technologies for exploiting military purposes is a common challenge for the application and interpretation of the law of armed conflict. However, the origin of the rules of the law of armed conflict is public conscience, which makes the flexibility of these rules possible to adapt to new conflicts. Although new weapons, like any other emerging phenomenon have created legal challenges for manufacturers and tension between countries, but these tensions can be reduced by setting special regulations.

The development of technology among governments leads to disputes in the field of rights: the use or abuse of those rights as a substitute for old military concepts to achieve general military goals. Of course, in an asymmetric threat environment, technology provides very little advantage in certain situations. For example, the bombardment of "USS Cole" by a small industrial ship equipped with classic weapons succeeded in attacking one of the most advanced warships in the world. Also, cyber networks have provided the ground for non-governmental actors to play a role in global politics. For example, Cohen states that technological developments have played a role in the destabilization of governments. In fact, what has created the right to produce and develop military weapons in the international arena for the governments over many years is the reference to issues such as maintaining national and international security as well as doctrines such as legitimate defense, preemptive defense and has been deterrence; In a way that simultaneously with the progress of science in various fields and the emergence of new technologies, weaponry has also progressed and changed the nature of war. Although at the beginning it seemed that law could not enter the field of how to use weapons, gradually and with the efforts of the international community, international law was able to enter this field as well and the limitation Created and apply restrictions or prohibitions in the field of their production, development, and use .

However, the impact of technology on international law is not always gradual. Sometimes, technology comes at such a speed that policymakers are suddenly faced with international law commitments by applying technological needs. In some cases, the technology itself is vague and complicated or is so secret that it is difficult for the international community to understand. The government's response to technology and changes in technology is a kind of trial and error. In some fields of international law, including the development of the law of the seas, international space law, and the concept of sovereignty, technological changes often occur very quickly at first, and sometimes after a long delay in a long period of time with the gradual acceptance of the government procedure or A custom is created after long negotiations. The fact that international law was created in an important period of time does not mean that a long period of time is a prerequisite for the formation of international law. In fact, the formation of a customary international rule can be witnessed in a short period of time. For example, the customary international rights of coastal state control over the underwater resources of the continental shelf came into being only fifteen years later. It can be said that the formation of international rights is fast. As a result of technological pressures, saying that rights should change according to changing situations should not mislead us that rights are something that can be changed at any moment. The stability of rights over time and the continuity of their application are among the basic features that are necessary for the functioning of an organized human society. A look at the historical background of international law confirms the fact that with the entry of certain technologies into the field of the international community, a great effort has been made to regularize their use. In the meantime, the laws of armed conflict have also evolved and changed over time due to appropriate changes in weapons and tactics. Rapid technological changes and the expansion of the range of technology have severely tested the applicability of the law of armed conflict. For thousands of years, they have gradually transformed and codified the existing laws of armed conflict in a relatively stable and calm balance with the tools and methods

requested by the government. It is obvious that the application of a new technology or tactic will sometimes be particularly shocking or surprising, as a midwife (agent of change) in a rapid period, causing adaptation (adjustment) in both tactics and approaches, under titles such as fairness or chivalry or right. from which many of the basic concepts of the law of armed conflict are rooted."

It is clear that whenever military weapons and their development and use in the battlefield are considered, the rights of armed conflict or bilateral conflicts, distinct from humanitarian rights, must be fully examined: First, the rights of weapons (the general principles governing military weapons) and second targeting rights (fundamental principles of humanitarian rights). Despite that new war tools and methods have been developed during the last 150 years, their regularization has continued in two dimensions. The first dimension includes the general principles and rules that are used for all war tools and methods, which has led to the recognition that the rule of humanity imposes restrictions on the choice and use of war tools and methods. . The second dimension includes international agreements is that prohibit or limit the use of certain weapons, such as bioterrorism and chemical weapons, incendiary weapons, anti-personnel mines, or cluster bombs.

2. Methodology

The research method of this article is descriptive and analytical, in this method, with an objective, systematic, and quantitative description of the content of the available information, and the analysis of the rules governing the use of modern military technologies in the light of weapons rights and targeting rights. We obtain research data. The method of collecting information is also a document library.

3. Results and Discussion

From the point of view of the international standards of the law of war, the use of any kind of weapons or methods of war, whether new or old, is by the rules of humanitarian law if it complies with the rules of war established in the Geneva and Hague laws. Undoubtedly, the use of new technologies in the military arena and armed conflicts without observing the fundamental principles of international law and especially international humanitarian law can be have more dangerous and crueler than clusters bombs...

However, the foundations of international humanitarian law emphasize only the reduction of human pain and suffering. Therefore, the basic principles of humanitarian rights are applied to all new tools and methods without compromise, and any tools and methods that do not comply with the basic rules of international humanitarian and customary law are prohibited.

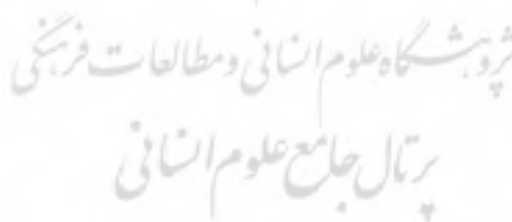
In fact, modern wars with modern tools as a dominant issue in contemporary military and security doctrines have made the effectiveness of the implementation and ability to apply international humanitarian rights to future wars questioned and sometimes doubted, and have provided the basis for their strengthening. In these conflicts, the virtual power of the actors has replaced the real ones, and in this way, the necessary logical and moral justification for the military confrontation between the strong and the weak actors is achieved. In fact, the basis of war with fully automatic means is based on the negation of the principle of separation, and in it, the sanctity of the population and civilian goals are forgotten, and even the sanctity of the prohibition of causing excessive pain and suffering is abandoned in order to guarantee the result will be of victory in the war against a powerful enemy .

The main gap is the distance between these types of technologies and their application in light of existing legal rules in the international community. In fact, even if today's rules are not able to deal with the change in military technologies (especially the issues related to new players on the battlefield), the process of changing

international rules is so long and cumbersome, today even if negotiations take place, this law will ultimately be about the issues of the past, not the tools of the present, and certainly not the tools of the future. But on the other hand, it should not be overlooked that the foundations of humanitarian rights are derived from the call of public conscience and humanity, and will be applicable to all war tools and methods. This opinion has been confirmed by the International Committee of the Red Cross in the legal review guide for new weapons, methods, and tools of war. Therefore, the most important commitment of governments in using new weapons and methods is to review them in the light of Article 36 and customary international law. Of course, this review includes the legal review and the technical performance of the weapon.

4. Conclusions and Future Research

Certainly, one-sidedness regarding the legal status of new technologies, no matter how useful it is, can cause a lack of development of rights and create disagreements regarding the way of applying legal rules. In fact, due to the security issues related to new tools, most of the time, countries do not want to express their opinion openly about this type of technology, and they mostly emphasize single or shared opinions with their allies. Undoubtedly, this method leads to the loss of the opportunity to develop relevant rights and distances the international community from the correct understanding of such tools. However, the fact is that even if such systems can be justified according to the existing legal rules, it is obvious that the existing legal frameworks should be adjusted to balance the considerations of military necessity and humanitarian concerns. to revise and revise. With all these interpretations, it is possible to partially eliminate the legal gaps, especially by preparing and compiling guidelines related to new technologies. It is also necessary in the field, in all stages from the study to the production, development, and use of new weapons, their adaptation should be done in accordance with the fundamental principles of humanitarian rights.

حقوق فناوری‌های نوین

<http://doi.org/10.22133/mtlj.2024.432760.1281>

به‌کارگیری فناوری‌های نوین نظامی در پرتو حقوق تسلیحات و حقوق هدف‌گیری

بهزاد سیفی ^{ID}

استادیار حقوق بین‌الملل عمومی، دانشکده مدیریت، دانشگاه علوم دریایی حضرت امام خمینی (ره)، نوشهر، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
مقاله پژوهشی	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۶	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۱۶	
واژگان کلیدی: حقوق تسلیحات حقوق هدف‌گیری حقوق بشردوستانه فناوری	پیشرفت‌های خیره‌کننده علمی و فنی در دهه‌های اخیر و افزایش ابزارها و روش‌های جنگی نه تنها بی‌سابقه بوده، بلکه موجب چالش‌های حقوقی و تنش در بین کشورها نیز بوده است. اساساً ی‌های نوین نظامی موجب دگرگونی در جنگ‌های اخیر شده است؛ از این‌رو تغییر در ماهیت جنگ دگرگونی‌های عمده‌ای را در ساختارهای مختلف ایجاد می‌کند؛ با این حال فن‌آوری به‌خودی‌خود موجب قاعده‌مندی جنگ نمی‌شود؛ از این‌رو هر زمان که تولید، توسعه و به‌کارگیری تسلیحات نظامی در میدان جنگ مدنظر قرار داده شود، باید آن‌ها را در پرتو حقوق مخاصمات مسلحانه و حقوق بین‌الملل بشردوستانه تحلیل و بررسی کرد. در این مقاله، سعی بر آن است به بررسی این امر بپردازیم که چگونه حقوق تسلیحات و حقوق هدف‌گیری به‌کارگیری‌های جدید را قاعده‌مند می‌کند. روش تحقیق حاضر، روش توصیفی-تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای اسنادی است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است بای چهارچوب‌های حقوقی موجود را به‌منظور توازن مناسب بین ملاحظات ضرورت نظامی و نگرانی‌های بشردوستانه در پرتو حقوق بشردوستانه بازنگری کنیم. همچنین با تهیه و تدوین راهنمای‌های مرتبط بای‌های جدید، خلأهای حقوقی را تاحدودی مرتفع سازیم.
*نویسنده مسئول رایانامه: behzadseyfiii@yahoo.com	

نحوه استناددهی:

سیفی، بهزاد (۱۴۰۴). به‌کارگیری فناوری‌های نوین نظامی در پرتو حقوق تسلیحات و حقوق هدف‌گیری. حقوق فناوری‌های نوین، ۶(۱۱)، ۱۸۳-۲۰۸.

ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ <https://www.usc.ac.ir>

شاپای الکترونیکی: ۳۸۳۶-۲۷۸۳

پیشرفت‌های خیره‌کننده علمی و فنی در دهه‌های اخیر و افزایش ابزارها و روش‌های جنگی بی‌سابقه است. برخی از فناوری‌های جدید (هواپیماهای بدون سرنشین) در حال استفاده شدن هستند؛ درحالی‌که برخی دیگر (فناوری نانو، سلاح‌های خودکار، سلاح‌های لیزری و سایبری) در مراحل آزمایشی و توسعه‌اند (Bernard, 2012, p. 458)؛ از این رو تقریباً ۱۰۰ درصد فناوری‌ها استفاده دوگانه دارند و تنها مسئله مطروحه این است که اقدام دفاعی اغلب با اقدام تهاجمی یکسان است (Hitchens, 2011, p. 57). تمام این عناصر به نحوی در حقوق بین‌المللی بشردوستانه تأثیرگذارند (Dahinden, 2011, p. 64). از فناوری‌های مدرن برای هر دو اهداف نظامی و غیرنظامی استفاده می‌شود. جهش این فناوری‌ها با هدف بهره‌برداری مقاصد نظامی، چالش مشترکی برای کاربرد و تفسیر حقوق مخاصمه مسلحانه است (McLaughlin & Nasu, 2014, p. 7). با این حال، خاستگاه قواعد حقوق مخاصمه مسلحانه وجدان عمومی است که انعطاف این قواعد انطباق آن را با مخاصمات جدید ممکن می‌سازد. جنگ‌افزارهای جدید همچون هر پدیده نو ظهور دیگری موجب چالش حقوقی برای سازندگان و تنش میان کشورها بوده‌اند؛ اما می‌توان با تنظیم مقررات خاص از این تنش‌ها کاست (Sharifi Tarazkouhi et al., 1402, p. 12).

جنگ پدیده‌ای بدیهی است که به‌طور پیوسته در حال تحول است. در این قرن، دلایل شگرفی همانند تفنگ خودکار، تانک، هواپیما، رادار، موشک‌های هدایت‌شده و سلاح هسته‌ای موجب تغییر شده‌اند. همچنین تغییر در ماهیت جنگ، باعث افزایش دگرگونی‌های عمده‌ای در ساختارهای مختلف می‌شود و تجربه‌های بنیادین در مسیر رویدادهای نظامی انقلابی را در پی دارد (Schmitt, 2014, p. 143). جنگ‌های مدرن، اعم از جنگ سخت و نرم، یادآور نمایی از دگرگونی کلاسیک است که رویارویی و برخورد ملت‌های متخاصم و درگیری نیروهای نظامی را به همراه دارد. فناوری سرمنشاء جنگ است؛ اما به‌خودی‌خود موجب قاعده‌مندی جنگ نمی‌شود. به نظر رولاند، فناوری موجب باز شدن باب‌ها می‌شود؛ هرچند این موضوع دیگری است که آیا جوامع از پس این فناوری عبور کرده‌اند (Liivoja, 2015, p. 1177). البته تمرکز بر روی سلاح می‌تواند گمراه‌کننده باشد. چنانچه اشمیت می‌گوید: «عملیات جنگی به‌طور کامل مستلزم درک و توجه به تمام فناوری‌هایی است که یک رابطه علت و معلولی مستقیم با به‌کارگیری سلاح دارد» (Liivoja, 2015, p. 1175). به عبارت دیگر، باید سیستم‌های تسلیحاتی را مدنظر قرار داد. توسعه فناوری در میان حکومت‌ها به بروز اختلافات در میدان حقوق، استفاده یا سوءاستفاده از آن حقوق همانند بدلی برای مفهوم‌های نظامی قدیمی به‌منظور دست‌یافتن به اهداف کلی نظامی منجر می‌شود؛ البته در محیط تهدید نامتقارن، فناوری در شرایط خاص، مزیت بسیار کمی ایجاد می‌کند. برای نمونه، بمباران «یواس.اس.کول» توسط یک کشتی صنعتی کوچک مجهز به سلاح کلاسیک، در حمله علیه یکی از پیشرفته‌ترین کشتی‌های جنگی جهان موفق شد (Jonsson, 2008, p. 13). همچنین شبکه‌های سایبری زمینه را برای نقش‌آفرینی کنشگران غیردولتی در سیاست جهانی فراهم آورده‌اند. برای مثال کوهن تصریح کرده که تحولات فناوریانه در بی‌ثبات‌سازی دولت‌ها نقش داشته‌اند (Borjalizadeh et al., 2019, p. 367)؛ از همین رو بوزان بیان می‌دارد که امنیت نظامی آثار سیاسی زیادی دارد و به‌گونه‌ای سیاست اقتصادی وابسته به امنیت نظامی است (Nasiri, 2011, p. 130). درواقع آنچه طی سالیان متمادی حق تولید و توسعه تسلیحات نظامی را در عرصه بین‌المللی برای دولت‌ها ایجاد کرده، استناد به مباحث نظیر حفظ امنیت ملی و بین‌المللی و همچنین آموزه‌هایی چون دفاع مشروع، دفاع پیش‌دستانه و بازدارندگی بوده است؛ به‌گونه‌ای که هم‌زمان با پیشرفت علم در عرصه‌های مختلف و ظهور فناوری‌های جدید، سلاح‌سازی نیز پیشرفت کرده و موجب تغییر ماهیت جنگ شده است. اگرچه در ابتدای امر به‌نظر می‌رسد که حقوق نمی‌تواند وارد عرصه چگونگی به‌کارگیری جنگ‌افزارها شود، به تدریج و با تلاش جامعه بین‌المللی، حقوق بین‌الملل توانست به این عرصه نیز وارد شود و محدودیت‌ها یا ممنوعیت‌هایی را در عرصه تولید، توسعه و استفاده از آن‌ها ایجاد و اعمال کند (Sharifi Tarazkouhi et al., 1402, p. 154)؛ البته برخی کشورها نیز از نقاط ضعف و مناطق خاکستری در قوانین برای تضعیف صلح و ثبات منطقه‌ای سوءاستفاده می‌کنند (Tianjiao, 2019, p. 52).

با این حال، اثر فناوری بر حقوق بین‌الملل همیشه تدریجی نیست. گاهی اوقات فناوری با چنان سرعتی می‌آید که سیاست‌گذاران ناگهان با تطبیق دادن ضروریات فناوری با تعهدات حقوق بین‌الملل مواجه می‌شوند. در برخی موارد، خود فناوری مبهم و پیچیده است یا آن‌گونه مخفی

است که درکش برای جامعه بین‌المللی دشوار است. واکنش دولت به فناوری و به تغییرات در فناوری به‌نوعی آزمون و خطاست. در برخی حوزه‌های حقوق بین‌الملل، ازجمله توسعه حقوق دریاها، حقوق بین‌الملل فضایی و مفهوم حاکمیت، اغلب تغییرات فناوری در ابتدا خیلی سریع رخ می‌دهد و گاهی اوقات پس از تأخیر زیاد معمولاً حقوق بین‌الملل در مدت زمان طولانی با پذیرش تدریجی رویه دولتی یا عرفی پس از مذاکرات طولانی مدت ایجاد می‌شود. اینکه حقوق بین‌الملل در مدت زمان مهمی ایجاد شده است، بدان معنا نیست که مدت زمان طولانی پیش شرط شکل‌گیری حقوق بین‌الملل است (Mahmoudi, 2011, p. 301). درواقع شکل‌گیری یک قاعده بین‌الملل عرفی را می‌توان در مدت کوتاهی شاهد بود. برای مثال حقوق بین‌الملل عرفی کنترل دولت ساحلی بر منابع زیرآبی فلات قاره، تنها پانزده سال بعد به‌وجود آمد. گفتنی است که اساساً شکل‌گیری حقوق بین‌الملل سریع است. نتیجه فشارهای فناوری این‌که گفته شود حقوق باید مطابق با اوضاع و احوال متغیر تغییر کند، نباید ما را گمراه کند که گویی حقوق امری است که می‌توان آن را هر لحظه به هر شکلی درآورد. ثبات حقوق در زمان و استمرار اعمال آن، از ویژگی‌های مبنایی است که برای کارکرد جامعه بشری سازمان‌یافته ضروری است (Mahmoudi, 2011, p. 301). نگاهی به پیشینه تاریخی حقوق بین‌الملل تأییدی بر این واقعیت است که با ورود فناوری‌های خاص به عرصه جامعه بین‌الملل تلاش زیادی برای قاعده‌مند کردن به‌کارگیری آن‌ها صورت پذیرفته است. در این بین، حقوق مخاصمه مسلحانه نیز در طول زمان به علت تغییرات مقتضی در سلاح‌ها و تاکتیک‌ها تکامل و تغییر یافته است. تغییرات سریع فناوری و گسترش محدوده فناوری به‌شدت قابلیت کاربرد حقوق مخاصمه مسلحانه را مورد آزمایش قرار داده است. «بدیهی است گاهی اوقات کاربرد یا تاکتیک جدید، می‌تواند به‌طور خاص عملی تکان‌دهنده و یا موجب حیرت خواهد بود؛ همچون قابله‌ای (عامل تغییر) در یک دوره سریع، موجب سازگاری (تعدیل) در تاکتیک‌ها و رویکردها می‌شود، از این‌رو حقوق مخاصمه مسلحانه، تحت عناوینی همچون انصاف یا جوانمردی و یا حق سعی در قاعده‌مندی فن‌آوری‌های مذکور داشته باشد. بسیاری از مفاهیم اولیه حقوق مخاصمه مسلحانه از این موارد ریشه گرفته است» (McLaughlin & Nasu, 2014, p. 2).

پرواضح است هر زمان که تسلیحات نظامی و توسعه و به‌کارگیری آن‌ها در میدان جنگ مدنظر قرار داده می‌شود، حقوق مخاصمات مسلحانه یا دو جنبه متمایز از حقوق بشردوستانه باید کاملاً بررسی شود؛ اول حقوق تسلیحات (اصول عمومی حاکم بر تسلیحات نظامی) و دوم حقوق هدف‌گیری (اصول اساسی حقوق بشردوستانه) (Garcia, 2016, p. 97). با وجود اینکه ابزار و روش‌های جدید جنگی در طول ۱۵۰ سال گذشته رشد یافته، قاعده‌مند کردن آن‌ها در دو بعد ادامه یافته است: بعد اول شامل اصول کلی و قواعدی که درمورد همه ابزار و روش‌های جنگی به‌کار برده می‌شود، به این شناخت منجر شده است که قاعده بشریت و محدودیت را بر انتخاب و استفاده از ابزار و روش‌های جنگی تحمیل کند. بعد دوم شامل موافقت‌نامه‌های بین‌المللی است که استفاده از سلاح‌های خاص، از قبیل سلاح‌های بیوتورسیم و شیمیایی، سلاح‌های آتش‌زا، مین‌های ضدنفر، یا بمب‌های خوشه‌ای را ممنوع یا محدود کرده است. در این مقاله، سعی بر آن است به بررسی این امر پردازیم که چگونه حقوق تسلیحات و حقوق هدف‌گیری به‌کارگیری فناوری‌های جدید را قاعده‌مند می‌کند. روش تحقیق حاضر روش توصیفی تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای اسنادی است.

۱. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

«فناوری» اصطلاح فریب‌آمیز ساده‌ای است. برای بسیاری از شرکت‌کنندگان در بحث‌های مربوط به تنظیم فناوری‌های نظامی، کلمه به‌معنای سلاح یا، شاید به‌طورگسترده‌تر، تجهیزات نظامی است. در این مفهوم، فناوری به‌معنی اشیای فیزیکی (به‌خصوص ابزار و دستگاه‌ها) ساخته دست بشر است. بااین‌حال، فناوری می‌تواند به‌طورگسترده‌تر از آثار باستانی، که صرفاً آن را به‌عنوان فناوری مدنظر قرار داده بودند، تفسیر شود. ویلبرت مور فناوری را این‌گونه تعریف می‌کند: «استفاده از دانش برای دستیابی به اهداف خاص و یا دستیابی به راه‌حل مشکلات خاص است.» بنابراین فناوری ممکن است به‌صورت منطقی به‌عنوان پوشش «مهارت‌ها، روال، و روش و همچنین دانش مورد نیاز برای کار با دستگاه‌ها» در نظر گرفته شود. در این مفهوم، فناوری اشاره به «روش دارد، یک راه برای انجام کارهاست»؛ درحالی‌که بیشتر و حتی در فهم درک گسترده‌تری از

مفهوم فناوری، برای اهداف این تفکر مفاد فناوری فقط به عنوان یک شیء ساخته دست بشر در نظر گرفته نمی‌شود؛ بنابراین به نظر می‌رسد به معنای روش نیز باشد. از این نقطه نظر، هم گلوله و هم سم، واجد شرایط به عنوان فناوری‌های نظامی هستند (Liivoja, 2015, p. 1157). تسلیحات نوین حاصل تکمیل حلقه توسعه تکنولوژیک فناوری نظامی تا عصر حاضر محسوب می‌شود، تسلیحاتی که برای اولین بار هدف از تولید آن‌ها رعایت دقیق اصول ناظر بر حقوق بشردوستانه بین‌المللی (اصول تناسب، تفکیک، ممنوعیت ایراد درد و رنج بیهوده و احتیاط در حمله) است و حتی ادعا شده که هدف، کشتن انسان‌ها نبوده؛ بلکه ایجاد صدمات موقت غیرکشنده (ناتوان‌ساز) بوده که نیروی متخاصم را از صحنه نبرد خارج ساخته تا پیروزی بدون خونریزی را برای طرفین رقم زند. ویژگی اصلی این سلاح‌ها در از بین بردن اهداف و تجهیزات نظامی است که تلفات نیروی انسانی و غیرنظامی را کاهش می‌دهد. با نگاهی به رویکرد دولت‌ها در سال‌های آینده، بشر شاهد به کارگیری وسیع این گونه سلاح‌ها به دست قدرت‌های بزرگ خواهد بود. این نوع سلاح‌ها با جنگ الکترونیک پا به عرصه جنگ‌ها گذاشتند و اکنون طیف قابل قبولی از انواع این سلاح‌ها در خدمت معدودی از ارتش‌های جهان است. بی‌شک جایگزینی این نوع سلاح‌ها با ماهیت کاملاً متفاوت از سلاح‌های سنتی، که برای کشتار غیرهدفمند، فجیع و انبوه انسان‌ها طراحی و تولید می‌شدند، می‌تواند رویه سنتی جنگ‌های خونین را به جنگ‌های بدون خونریزی یا حداقل با کمترین تلفات نظامی و غیرنظامی تبدیل کند. افزایش تلفات انسانی در جنگ‌های اخیر و تداوم داشتن عوارض به کارگیری از تسلیحات غیرمتعارف و کشتار جمعی، حتی تا سالیان طولانی پس از جنگ، نابودی محیط زیست کره زمین، تماماً باعث شده طراحان جنگ افزارهای نظامی به فکر ساخت سلاح‌هایی باشند که کمترین صدمه را به نفرت و محیط زیست برسانند. در این میان، سلاح‌های نوین (هوشمند، خودگردان، غیرکشنده و ربات‌ها) بهترین انتخاب برای کاهش تلفات انسانی و صدمات وارده به محیط زیست هستند. هرچند که استفاده از این گونه سلاح‌ها خالی از تلفات انسانی نخواهد بود، ولی تلفات را به حداقل قابل تصور خواهد رساند (Sharifi Tarazkouhi et al., 1402, p. 13). برای مثال، ربات‌های خودکار ممکن است برای پاک‌سازی مین، خنثی کردن مهمات انفجاری، فرماندهی و کنترل، شناسایی، اطلاعات، گره‌های شبکه تلفن همراه، مأموریت‌های نجات، مأموریت‌های تأمین امنیت و عملیات پشتیبانی استفاده شوند (Bartneck et al., 2021, p. 93). البته بسیاری از تحلیل‌گران هوش مصنوعی، سازمان‌های حقوق بشر و حقوق دانان معتقدند که به کارگیری سلاح‌های خودکار به شکاف پاسخ‌گویی برای اعمال غیرقانونی انجام شده توسط آن‌ها منجر می‌شود؛ به گونه‌ای که قواعد حقوق بین‌المللی بشردوستانه، هنجارهای اخلاقی و اخلاقیات را نقض می‌کنند (Kozyulin, 2019, p. 78).

در گذشته عامل علمی به عنوان عامل چندان مؤثری در پیدایی، توسعه و تحول حقوق بین‌الملل محسوب نمی‌شد؛ اما به تدریج با پیشرفت علم و فناوری، جایگاه ویژه‌ای را در تکامل مقررات حقوق بین‌الملل به خود اختصاص داد. برای مثال، اختراع انواع هواپیماها، کشتی‌ها، ماهواره‌ها و جنگ‌افزارها در پیشرفت و دگرگونی مقررات حقوق بین‌الملل هوایی، حقوق دریاهای، حقوق بین‌الملل ارتباطات و حقوق بشردوستانه تأثیر بسزایی داشته‌اند (Ziaei Bigdali, 2006, p. 27). فناوری به منزله یک عامل تغییر در حقوق بین‌الملل از عصر حجر تا عصر حاضر، دست‌نمایی در توسعه جامعه، فرهنگ و حقوق بوده است. از دوران پیشاتاریخی تاکنون، فناوری در حقوق بین‌الملل وجود داشته است. به علاوه اهمیت فزاینده فناوری در عصر اطلاعات، نقش مهمی در ایجاد و تغییر حقوق بین‌الملل ایفا کرده و خواهد کرد (Mahmoudi, 2011, p. 296). باین حال ترس انسان درمورد قابلیت فناوری، نیاز به کنترل آن از طریق حقوق را ایجاد می‌کند. حتی در جایی که سود آن بیش از ضررش باشد، نیاز به محدود کردن آن احساس می‌شود؛ بنابراین گزینه پیش‌رو، نظم و نسق آن از طریق حقوق است. به نظر لوئیس سون، هرزمان که تحول فناوری، روابط بین‌المللی را در زمینه‌ای مهم تهدید کند، حقوق بین‌الملل راهی برای ارائه پاسخی سریع‌تر یافته است. ناتوانی در پاسخ مناسب، به تأثیرات فناوری در جامعه بین‌المللی می‌تواند تأثیرات بدی داشته باشد. برای مثال، مسائل مربوط به فناوری می‌تواند به تأخیر در تصویب معاهدات یا تنظیم زودهنگام آن منجر شود. به علاوه، اطلاعات غیردقیق درمورد فناوری می‌تواند باعث شود که حقوق بین‌الملل نتواند مفاهیم دقیق فناوری را منعکس کند (Mahmoudi, 2011, p. 296).

میرهن است که فناوری‌های جدید چالشی برای حقوق بین‌المللی و به‌ویژه حقوق بین‌المللی بشردوستانه دربر خواهد داشت. همان‌قدر که در حقوق داخلی دست‌وپاگیر و آهسته به‌نظر می‌رسد، در بسیاری از شرایط، در حال توسعه حقوق بین‌المللی است که حتی این مسیر را بسیار سخت‌تر طی می‌کند. درخواست برای مذاکره معاهدات ممکن است سال‌ها طول بکشد و حتی ممکن است دهه‌ها و قریباً آن به درازا بکشد. در واقع وقتی فناوری سریع‌تر از حقوق تغییر می‌کند، همان‌گونه که بارها این اتفاق افتاده است، مقابله با فناوری‌های جدید با استفاده از قواعد حقوقی، که قبل از ظهور فناوری‌های جدید توسعه یافته، چالشی برای حقوق‌دانان است. عدم تطابق زمانی بین نوآوری و توسعه حقوق بین‌الملل فناوری مسئله‌ای در محدوده زمانی معین به‌شمار می‌آید (Eichensehr, 2015, p. 358). در ادوار گذشته، بسیاری از صاحب‌نظران و متفکران در صدد ترکیب مطالعه حقوق و فناوری بوده‌اند. به‌نظر پروفیسور لاسول، مسئله بررسی علم (حقوق و سیاست) به‌منزله یک رشته و حرفه، با «تأثیر علوم فیزیکی، بیولوژیکی و مهندسی در زندگی بشر مرتبط است. لاسول در حقوق و سیاست، خواهان نظریه واحدی بود که مستمراً با حوادثی در ارتباط باشد که پیش می‌آید. علم، مطالعه قوانین طبیعت است و علم حقوق به مطالعه مقاصد حقوق اختصاص دارد؛ بنابراین ترکیب حقوق و علم و فناوری ما را قادر خواهد ساخت تا به‌طور نزدیکی با قوانین طبیعی و قوانین روانی اجتماعی بشریت مرتبط شویم. آنچه بدان نیاز داریم، دیدگاه جامع‌نگر به طبیعت است. بی‌تردید، ترکیب فناوری و حقوق و هماهنگی بین این دو، به حل معضلات جهانی کمک می‌کند. همان‌گونه که اشاره شد، فناوری از دیرباز در حقوق بین‌الملل تأثیر داشته است (Mahmoudi, 2011, p. 297). بررسی تاریخی نشان می‌دهد که فناوری می‌تواند در گشایش زمینه‌های جدید حقوق بین‌الملل تأثیر اساسی داشته باشد. گرچه تأثیر فناوری در حقوق بین‌الملل هر فناوری رژیم حقوقی ایجاد نمی‌کند؛ اما تغییرات فناوریانه، اغلب مجالی بر ارائه مسائل حقوقی است (Mahmoudi, 2011, p. 299). در حوزه حقوق مخاصمات مسلحانه نیز فناوری تحولات فراوانی ایجاد کرده است که بررسی خواهد شد.

۲. حقوق مخاصمات مسلحانه و فناوری‌های نوین نظامی

در طول قرن‌ها، حقوق مخاصمات مسلحانه در پوشش‌های مختلف، همواره تمرکز خود را بر قاعده‌مند ساختن درگیری‌های مسلحانه برای محافظت از قربانیان جنگ معطوف کرده است. از آغازین سال‌های قرن نوزدهم و در پاسخ به توسعه فناوری نظامی و آداب و رسوم اجتماعی رایج آن زمان، قواعد مخاصمات مسلحانه شروع به رسمی شدن و بازتاب چهارچوبی کرده که امروزه با آن آشنا می‌شویم. یکی از ویژگی‌های درخور توجه این چهارچوب، انعطاف‌پذیری تکاملی آن است. این انعطاف‌پذیری اجازه داده است این حقوق به‌گونه‌ای تکامل یابد که با پیشرفت‌های صورت گرفته در فناوری و تاکتیک‌های به‌کاررفته در درگیری‌های مسلحانه، سازگاری یافته و مجموعه اقداماتی را برای ممنوعیت استفاده از سلاح‌ها و تاکتیک‌های خاص دربر می‌گیرد. نکته شایان توجه در این خصوص، این مسئله است که حقوق مخاصمات مسلحانه انعطاف‌پذیری خود را از طریق اصول تعیین‌کننده زیربنایی‌اش نشان داده است. اهم این اصول، که عبارت‌اند از ضرورت نظامی، رعایت معیارهای انسانی، تمایز و تناسب، کیفیتی دیرپا دارند و معیاری را ارائه می‌دهند که براساس آن می‌توان تحولات فناوری و تاکتیک‌ها را از نظر قانونی بودن آن‌ها ارزیابی کرد (Hakimzadeh & Drugari, 1401, p. 41).

میرهن است که عرصه تسلیحات نظامی و تجهیزات جنگی در دهه‌های اخیر به‌شکلی است که مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی سال‌های گذشته با موارد مشابه آن در قرن بیستم میلادی قابل قیاس نیست. نمونه بارز آن حمله آمریکا و هم‌پیمانانش به عراق بود. در چنین شرایطی، مقررات حقوق بین‌الملل به‌منظور کنترل و هدایت وضعیت‌های جدید ناشی از گسترش روزافزون فناوری نوین نظامی با تکیه بر بنیان‌های غنی حقوقی و اخلاقی‌اش وارد عمل شده و بدون متوقف ساختن جریان پویای این حوزه به‌مدد اصول و قواعد بین‌المللی شناخته‌شده انسانی و بشردوستانه از سوءاستفاده‌های احتمالی پیشگیری به‌عمل می‌آورد (Gholami and Roohbakhsh, 2012, pp. 162-163)؛ از این رو، حقوق بین‌الملل همواره بر کنترل تسلیحات تأکید داشته است.

درواقع، سرعت زیاد توسعه فناوری نظامی، فناوری را به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان حرفه‌ای در میان بسیاری از نیروهای نظامی بدل کرده و بوروکراسی نظامی را به همراه داشته است. این امر تمرکز بر قاعده‌مند کردن فناوری از نظر کاربرد در فضای نبرد را افزایش داده و به ارمغان آورده است. دستورالعمل آکسفورد، مؤسسه حقوق بین‌الملل، در مورد حقوق جنگ زمینی در ۱۸۸۰ منتشر شد. این نمونه اولیه‌ای از تلاش آشکار دولتی برای تدوین اصول کلی مشتق‌شده از عرف و رویه دولت‌هاست که شامل ممنوعیت استفاده از سم در هر شکل و هر گونه‌ای است (McLaughlin & Nasu, 2014, p. 4).

اما در قالب حقوق بین‌الملل معاهده‌ای، از اواخر قرن نوزدهم کشورها محدودیت‌هایی را که حقوق بین‌المللی بر انتخاب سلاح در طول مخاصمه مسلحانه وارد کرده بود، به رسمیت شناختند. در واقع جامعه بین‌المللی تلاش خود را برای قاعده‌مند کردن فناوری‌های جدید در جنگ از اعلامیه ۱۹۶۸ سن پترزبورگ آغاز کرد، که استفاده از گلوله‌های انفجاری کمتر از چهارصد گرمی را ممنوع کرده است (Kellenberger & President, 2011, p. 23) و دولت‌ها قاعده‌مند کردن توسعه‌های آینده مربوط به تسلیحات را به رسمیت شناختند. به عبارتی دیگر «در ۲۰۰ سال گذشته، بیشتر مذاکرات صورت گرفته، و مسلماً مؤثرتر، گواهی بر این است که نقطه عطفی در ارتباط مداوم حقوق مخاصمه مسلحانه با کاربرد فناوری در فضای نبرد بوده است. در عصر مدرن، مذاکرات بر فناوری سلاح و تنظیم مقررات و روابط بین حقوق مخاصمه مسلحانه و نمونه‌های بسیار خاصی از فناوری نوظهور تمرکز یافته که با دقت فنی بیشتری مدنظر قرار داده شده است. این رابطه بیشتر بین‌المللی، رسمی، و در قالب معاهدات بین‌المللی رویه‌سازی شده است» (McLaughlin & Nasu, 2014, p. 5).

بسیاری از پیشرفت‌های فناوری بلافاصله در دوره قبل از جنگ جهانی اول ایجاد شده بودند. تلفورد تیلور، دادستان کل در نورنبرگ، توضیح داد که «هواپیما، زیردریایی، و گازهای سمی به شدت جنگ را تحت تأثیر قرار دادند». نمایندگان هر دو کنفرانس لاهه ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ ممنوعیت کامل بر جنگ گاز، استفاده از وسایل نقلیه هوایی را موقت منع کردند؛ اما تقریباً هیچ قاعده خاصی در خصوص زیردریایی وضع نکردند. واکنش و رفتار در مورد این فناوری، امروز آینه واکنش به سیستم‌های تسلیحاتی مستقل و بدون سرنشین است؛ باین حال در اوایل قرن بیستم و در حال حاضر، کسانی برای نامشروع اعلام کردن هر سه نوع فناوری‌های جدید تلاش کردند؛ اما برخی از این نوآوری‌ها، مانند هواپیما و زیردریایی، به بخشی از جنگ متعارف تبدیل شده است. برخی دیگر، مانند گاز خفه‌کننده، همچنان تحت حقوق بین‌الملل معاهده‌ای و عرفی ممنوع است (Hood, 2015, p. 15)؛ اما بعد از کنوانسیون‌های لاهه (۱۸۹۹-۱۹۰۷) تا سال ۱۹۸۰، اقدامی راهبردی در خصوص تدوین قواعد بین‌المللی، که بتواند بر تسلیحات متعارف حاکم باشد، رخ نداد. باین حال در این سال، پروتکل تسلیحات متعارف ایجاد شد. در ادامه، چنین فرایندی به تدوین و امضای کنوانسیون مین‌های ضد نفر (کنوانسیون اتاوا ۱۹۹۷) و بمب‌های خوشه‌ای (کنوانسیون دوبلین اسلو) منجر شد (Pascale, 2011, pp. 37-38).

مسلماً قانونمند کردن هر سلاح جدیدی که به بازار وارد می‌شود یا هر سلاحی که در کارایی‌های آن اصلاحاتی داده می‌شود غیرممکن است؛ زیرا تعداد تسلیحات جدید با فناوری‌های جدید همواره روبه افزایش اند؛ از این رو ایجاد و برقراری پاره‌ای قواعد اصولی می‌تواند نتیجه درخواست‌شده را محقق کند؛ بدون آن که نامی از هر سلاح برده شود. حتی عده‌ای از این نیز فراتر رفته و اشاره به تسلیحاتی خاص را ناروا دانسته‌اند. مک لاگلین به توسعه امروزی گلوله‌های موسوم به دام دام (گلوله‌هایی که در بدن پخش می‌شوند) اشاره می‌کند و معتقد است وجود معاهده خاص درباره این گلوله‌ها بیشتر از تأثیر مثبتش، تأثیر منفی دارد. او می‌نویسد که امروزه با توجه به ممنوعیت ایراد خسارات پهلوی به پهلوی و جراحات تصادفی، نیازی به قانون‌گذاری خاص درباره این گونه تسلیحات و هر سلاحی نیست که با رشد فناوری ارتقا پیدا کرده است (Sharifi Tarazkouhi et al., 1402, p. 172).

جدید بودن یک سلاح براساس دو ضابطه تعیین می‌شود: ضابطه اول آن است که آن سلاح برای کشوری که قصد استفاده از آن را دارد جدید باشد؛ بنابراین به‌رو بودن فناوری یک سلاح ملاک نیست؛ بلکه مهم آن است که این سلاح به‌تازگی به‌دست دولت ارزیابی‌کننده رسیده باشد؛ هر چند که ممکن است سال‌ها از تولید اولیه آن گذشته باشد. دومین ضابطه سال ساخت یا خریداری آن سلاح است که باید بعد از

تاریخ عضویت کشور ارزیابی‌کننده در پروتکل اول ۱۹۷۷ باشد؛ از این رو، کلیه تسلیحاتی که دولت عضو پروتکل اول پس از تاریخ عضویتش تولید یا خریداری می‌کند، مشمول ماده ۳۶ پروتکل خواهند بود؛ البته ارتقای یک سلاح در دوران حیاتش نیز عنوان جدید را به سلاح می‌دهد؛ خواه این ارتقا جنبه کاربردی داشته باشد یا این کار برای استفاده از فتاوری جدید باشد (Lasani, 2016, p. 104).

با این حال، به نظر می‌رسد دولت‌ها حاضر نخواهند شد سلاح‌هایی را که از فتاوری‌های جدیدی برخوردارند، اما تأثیر راهبردی آن‌ها هنوز عملاً خود را نشان نداده است، تابع قواعد قراردادی خاص قرار دهند. همچنین دولت‌ها همواره به دنبال آن‌اند که از طریق توسعه تسلیحات جدیدی که قدرت نظامی‌شان را تقویت کند، بر دشمنانشان برتری نظامی پیدا کنند. تأمین و حفظ منافع حیاتی ملی از اهدافی است که دولت‌ها تلاش می‌کنند به آن از طریق پذیرش حقوق مخاصمات مسلحانه برسند و از این رو، دولت‌ها کمتر حاضر به پذیرش قواعد حقوقی‌اند که آزادی عملشان را بی‌جهت محدود کند (Sharifi Tarazkouhi et al., 1402, p. 174).

از این رو، حقوق مخاصمات مسلحانه (حقوق در جنگ) را، که حاوی مجموعه مقررات حاکم بر زمان جنگ است، باید از مقررات ناظر بر توسل به جنگ، که تنظیم‌کننده و محدودکننده حقوق دولت‌ها در کاربرد قوای نظامی علیه یکدیگر است (حقوق بر جنگ)، تفکیک کرد. حقوق بین‌الملل بشردوستانه حقوق حاکم بر نحوه هدایت جنگ افروزی است. این حقوق صرفاً بشردوستانه بوده و در صدد محدود کردن درد و رنج‌های به وجود آمده است. عمده‌توجه قواعد بشردوستانه، متوجه حمایت از افراد در جنگ یا هر نوع برخورد مسلحانه دیگر است (Sharifi Tarazkouhi et al., 1402, p. 13). حقوق بشردوستانه مجموعه قواعد حقوق بین‌المللی است که ضمن تعیین حقوق افراد انسانی و کشورها در مخاصمات مسلحانه، اعم از بین‌المللی و غیربین‌المللی، تکالیف افراد و کشورها در آن مخاصمات را نیز روشن می‌کند؛ از این رو در این بخش سعی بر آن است که دو جنبه حقوق تسلیحات (اصول عمومی حاکم بر تسلیحات نظامی) و حقوق هدف‌گیری (اصول اساسی حقوق بشردوستانه) را از نظرگاه حقوق بشردوستانه بررسی کنیم.

۳. اصول عمومی حاکم بر به کارگیری تسلیحات از منظر حقوق تسلیحات نظامی

کاربرد گسترده فتاوری مبتنی بر قواعد جنگ از طریق تفسیر و قیاس به تکامل مقررات مشخص در مورد ابزار و روش‌های جنگی منجر شده است که از شاخه‌های فرعی حقوق تسلیحات در چهارچوب حقوق مخاصمه مسلحانه است. این تلاش تفسیری مبتنی بر هر دو متن حقوقی و رویه و نمونه‌های تاریخی است. برای نمونه دستورالعمل میدانی وزارت جنگ آمریکا، اکتبر سال ۱۹۴۰، در تفسیر ماده ۲۳ (ه) ۱۹۰۷ مقررات لاهه (مربوطه به ممنوعیت کاربرد، تسلیحاتی... که موجب درد و رنج غیرضروری می‌شوند) اظهار می‌دارد که این قاعده در مورد به کارگیری نیزه‌های با سر خاردار اعمال می‌شود (McLaughlin & Nasu, 2014, p. 4). از این رو، در حقوق بشردوستانه بین‌المللی، استفاده از سلاح‌هایی که باعث رنج زاید و غیرضروری می‌شود و امکان تفکیک میان نظامیان و غیرنظامیان را فراهم نمی‌آورد، ممنوع شده است (Zamani, 2009, p. 15). دیوان بین‌المللی دادگستری به این ممنوعیت در حکم یکی از «اصول کاردینال» حقوق بشردوستانه بین‌المللی اشاره کرده است (Copeland, 2014, p. 50). به طور کلی دولت‌ها با دو نوع سلاح در ارتباط‌اند: نوع نخست سلاح‌های موجود و ساخته شده هستند که حقوق مخاصمات مسلحانه به کارگیری برخی از آن‌ها را ممنوع و کاربرد برخی دیگر از این سلاح‌ها را محدود کرده است. نوع دوم سلاح‌های جدید و در دست ساخت هستند که دولت‌ها باید قبل از ساخت این سلاح‌ها، تحقیقات لازم را به عمل آورده و به بررسی این امر بپردازند که آیا ساخت و کاربرد آن‌ها با حقوق بین‌المللی مخاصمات مسلحانه مغایرت دارد یا خیر (Dmege, 1383, p. 41). از این رو، به طور کلی براساس حقوق تسلیحات، استفاده از سلاح‌های زیر ممنوع است: ۱. استفاده از سلاح‌هایی که ماهیت آن‌ها به گونه‌ای است که موجب جراحات بیش از حد یا درد و رنج غیرضروری می‌شوند؛ ۲. سلاح‌هایی که هدفشان وارد آوردن آسیب‌های گسترده، بلندمدت یا شدید به محیط زیست طبیعی بوده یا انتظار می‌رود که چنین آثاری از خود به جای بگذارند (بند ۲ و ۳، ماده ۳۵، پروتکل اول ژنو)؛ ۳. سلاح‌هایی که بدون تمایز و تفکیک عمل می‌کنند؛ از آن جهت که نمی‌توان آن‌ها را به سمت هدف نظامی خاصی هدایت کرد (Rogers and Malerb, 2008, p. 66).

۴. تمایز بین حقوق تسلیحات و حقوق خلع و کنترل تسلیحات

موضوع اصلی حقوق تسلیحات متمرکز بر قانونی‌بودن تسلیحات به‌کارگرفته در جنگ است. در غالب حقوق تسلیحات، سابقاً تمرکز جامعه بین‌المللی بر این بوده است که فی‌نفسه قانونی‌بودن سلاح را مدنظر قرار دهد؛ درحالی‌که تمرکزهای بعدی به‌طور دقیق بر ممنوعیت استفاده از سیستم تسلیحات تمرکز یافته است (Kellenberger & President, 2011, p. 23)؛ البته برخی معتقدند که تعهد به بررسی قانونی‌بودن تسلیحات لزوماً شامل درنظرگرفتن دیگر حوزه‌های مربوطه حقوق بین‌الملل عمومی، یعنی خلع سلاح و کنترل تسلیحات نیز می‌شود (Copeland, 2014, p. 48)؛ اما با ملاحظه تحولات در عرصه بین‌المللی، خلع سلاح و کنترل تسلیحات به‌منزله مجموعه‌ای موازین حقوقی حاکم بر روابط دولت‌ها، که درصدد محدودکردن آزادی عمل آن‌ها در تولید، توسعه، انباشت و به‌کارگیری تسلیحات به‌عنوان وسیله‌ای جنگی است (Saed, 2005, p. 90)؛ البته براساس ماده ۳۶ پروتکل الحاقی اول، درمورد هر سلاح جدیدی نیز اعمال می‌شود، «دولت‌ها باید ممنوعیت‌هایی که در حقوق بین‌الملل بشردوستانه و دیگر معاهدات تسلیحاتی وجود دارد را در خصوص تسلیحات جدید مورد بررسی قرار دهند». علاوه‌براین، تعهد به بررسی تسلیحات در ماده ۳۶ شامل تعهد به بررسی، روش‌های جنگی نیز هست؛ ازهمین‌رو دولت‌ها ضمن ارزیابی ماهیت ذاتی سلاح، ملزم به ارزیابی چگونگی استفاده از سلاح نیز هستند. درواقع، با فرض مشروعیت یک سلاح، باید به‌کارگیری آن منطبق با اصول بنیادین حقوق بشردوستانه باشد (Saifi, 2018, p. 32). اجرای صحیح این ماده می‌تواند حقوق بین‌الملل را از تصویب معاهدات دیگری درباره سلاح‌هایی معاف کند که در آینده به بازار خواهند آمد؛ زیرا درصورت رعایت قواعد محدودکننده تسلیحاتی (بدون ذکر نام سلاح خاصی) که در قواعد قراردادی و عرفی بین‌المللی آمده‌اند (مانند اصل تفکیک یا منع درد و رنج بیهوده) سازندگان تسلیحات آینده به رعایت این محدودیت‌ها مجبور می‌شوند و رعایت ماده ۳۶ تضمین اجرای این محدودیت‌ها خواهد بود (Lasani, 2016, p. 95).

خلع سلاح در معنای دقیق آن به‌فرایندی اطلاق می‌شود که درنهایت به امحای کامل تمام یا یک دسته خاص تسلیحات می‌انجامد. کنترل تسلیحات در معنای مضیق و سنتی آن ناظر بر تحدید کمی یا کیفی برخی از انواع تسلیحات است. این دو واژگانی قدیمی در ادبیات حقوق و روابط بین‌الملل هستند که در کل، «مذاکره پیرامون تسلیحات نظامی به‌منظور کاهش آن‌ها تا حد صفر یا حداقل تا سطوح بسیار پایین یا انهدام و همچنین تحدید یا کاهش روش‌های اقدام دولت‌ها به جنگ اطلاق می‌شوند» (Saed, 2004, p. 62) اما در جهان امروز، با وجود هیاوهی فراوانی که درمورد خلع سلاح برپاست آنچه درحال انجام است، نه خلع سلاح بلکه به‌طورعمده کنترل تسلیحات است. کنترل تسلیحات هم هدفش تحدید رشد سلاح‌ها نیست؛ بلکه نظارت و اداره تسلیحات است (بیگزاده، ۱۳۷۴، ص ۲۸۴).

براین اساس، محتوای نظام نوین کنترل تسلیحات عبارت است از: تثبیت، کاهش یا از میان برداشتن انواع خاصی از تسلیحات، جلوگیری از برخی اقدامات نظامی معین، تنظیم و قانونمندسازی کاربرد نیروهای مسلح، منع نقل و انتقال اقلام مهم نظامی، کاهش خطر وقوع جنگی تصادفی، تحدید کاربرد برخی سلاح‌ها و ابزارهای جنگی در درگیری‌های مسلحانه، و اعتمادسازی میان دولت‌ها از طریق ایجاد شفافیت بیشتر در زمینه‌ها و عرصه‌های نظامی؛ بنابراین نظام کنترل تسلیحات به‌مفهوم و معنای عام آن، ضمن آنکه مفاهیم اشاره‌شده منشور (یعنی خلع سلاح و تنظیم تسلیحات) را دربر می‌گیرد، چهار هدف اساسی را دنبال می‌کند: ۱. کاهش درد و رنج و صدمه بر جمعیت و نیروی انسانی دولت‌ها درصورت وقوع جنگ، ۲. کاهش مخارج تسلیحاتی و در نتیجه ۳. تقلیل هزینه‌های جنگ درنهایت مشارکت در مدیریت منازعات مسلحانه از طریق ارائه چهارچوبی برای مذاکره میان طرف‌های متخاصم و کاهش تنش‌ها (Saed, 2004, pp. 63-64).

درمقابل نظر فوق، گرین‌وود معتقد است: «برخلاف حقوق مخاصمه مسلحانه، روند خلع سلاح قصد دارد که احتمالاً با دستیابی به کاهش تسلیحات، جنگ کمتری رخ دهد؛ صرف‌نظر از اینکه خلع سلاح تسلیحات خاصی را که بیشتر یا کمتر بی‌رحمانه و یا بدون تفکیک باشند، دربر می‌گیرد. خلع و کنترل تسلیحات به‌سختی با حقوق تسلیحات پیشنهادشده اساسی انطباق دارد، که به کاهش درد و رنج قربانیان، به‌ویژه رزمندگان می‌پردازد. یک تمایز مهم دیگر بین حقوق کنترل تسلیحات و حقوق تسلیحات در این واقعیت نهفته است که حقوق تسلیحات، به‌منزله یک جزء با حقوق مخاصمه مسلحانه به‌منزله یک کل، به‌طور انحصاری در طول مدت مخاصمه مسلحانه اعمال می‌شود. حقوق کنترل

تسلیحات، در مقابل، به‌طور کلی در هر دو زمان صلح و در طول مخاصمه مسلحانه اعمال می‌شود. نمونه‌های اخیر حقوق کنترل سلاح، مانند کنوانسیون اتاوا سال ۱۹۹۷ است، مین‌های زمینی ضدنفر را ممنوع کرد، و کنوانسیون ۲۰۰۸ مربوط به مهمات خوشه‌ای است، که نه تنها به دنبال منع استفاده از چنین سلاح‌هایی در مخاصمه مسلحانه بود، بلکه همچنین به دنبال منع و محدودیت در اختیار داشتن، ذخیره‌سازی و انتقال آن‌ها بین دولت‌ها بود (Copeland, 2014, p. 49). از این رو، حقوق تسلیحات که فی‌نفسه بر بررسی مشروعیت سیستم سلاح متمرکز است، مبتنی بر تفکیک بین دو قاعده تمایز و منع درد و رنج بیهوده است (Thurnher, 2014; 2015).

از این رو ممنوعیت به‌کارگیری بعضی جنگ‌افزارها بر پایه دو اصل اساسی حقوق بین‌الملل بشردوستانه استوار است. اصل اول اینکه در هر مخاصمه مسلحانه، طرف‌های مخاصمه مسلحانه، طرف‌های متخاصم در همه حال باید غیررزمندگان را از رزمندگان تمایز دهند و در نتیجه نباید از سلاح‌هایی استفاده کند که قادر به تشخیص هدف غیرنظامی از هدف نظامی نیستند. اصل دوم آنکه نباید بر رزمندگان درد و رنج بیهوده وارد کرد. پس استفاده از سلاح‌هایی که چنین اثری بر رزمندگان دارند و بی‌دلیل درد و رنج آنان را تشدید می‌کنند، ممنوع است (ممتاز و رنجبریان، ۱۳۸۴، ص ۱۵۰). به عبارتی دیگر، مقررات بین‌المللی حاکم بر تسلیحات، پیش از جنگ جهانی دوم به کنترل آثار سوء ادوات جنگی بر رزمندگان توجه داشت. با کثرت تعداد قربانیان غیرنظامی در مخاصمات مسلحانه، ضرورت توسعه اصول عمومی حقوق بین‌المللی بشردوستانه حاکم بر به‌کارگیری ادوات نظامی مطرح می‌شود (ماده ۱ کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹). جامعه بین‌المللی از طریق حقوق معاهده‌ای و حقوق عرفی این مفهوم را شناسایی کرده است که حق دولت‌ها در انتخاب روش‌ها و ابزار و ادوات نبرد نامحدود نیستند؛ بنابراین محدودیت مذکور در قالب دو اصل «تفکیک» و «درد و رنج بیهوده» بیان شده است که طرفین مخاصمه در هر اوضاع و احوالی ملزم به رعایت آن هستند.

۴-۱. اصل ممنوعیت درد و رنج بیهوده

به‌طور گسترده‌ای حق طرف‌های درگیر برای انتخاب روش یا استفاده از جنگ نامحدود نیست و در هرگونه درگیری مسلحانه‌ای به رسمیت شناخته شده است. در حقوق بین‌المللی عرفی، قاعده الزام‌آوری وجود دارد که در تمام وضعیت‌هایی که سلاح غیرقانونی کاربرد دارد، اعمال می‌شود. براساس آن، اگر آن‌ها به صدمات و یا درد و رنج بیهوده منجر شوند و اگر ذاتاً بی‌رویه باشند و احتمالاً اگر موجب آسیب جدی به محیط زیست طبیعی شوند، ممنوع‌اند. معاهدات مختلف نیز از قبیل کنوانسیون منع گسترش، تولید، انباشت و به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آن‌ها (۱۹۹۳)؛ کنوانسیون سلاح‌های متعارف بیولوژیک ۱۰ (آوریل ۱۹۷۲)؛ کنوانسیون درباره منع استفاده، نگهداری، تولید و انتقال مین‌های ضد نفر و انهدام آن‌ها (۱۸ سپتامبر ۱۹۷۷) و ... وجود دارند که به‌کارگیری برخی سلاح‌های خاص را ممنوع کرده و برخی از ممنوعیت‌های این معاهدات وضعیت حقوق بین‌الملل عرفی را به‌دست آورده‌اند (Crootoof, 2016, p. 7). هدف جلوگیری از آسیب غیرضروری برای اولین بار در اعلامیه سن‌پترزبورگ ۱۸۶۸ طراحی شد که استفاده از پرتابه‌های انفجاری دارای وزن کمتر از ۴۰۰ گرم را غیرقانونی اعلام کرد. این قاعده اساسی در ماده ۲۲ منضمات هر دو کنوانسیون ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ لاهه نیز تعیین شده و تأکید می‌کند که «حق متخاصمین در توسل به وسایل آسیب‌زننده به دشمن نامحدود نیست». ماده ۲۳ قواعد لاهه نیز استفاده از سلاح‌ها و موادی را که موجب ورود آسیب غیرضروری می‌شوند ممنوع اعلام کرد. قاعده موسوم به محدودیت در قطعنامه شماره ۲۴۴۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۶۸ درباره پذیرش حقوق بشر در مخاصمات مسلحانه مجدداً تأیید شد. همچنین ماده ۳۵ پروتکل الحاقی اول به کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ در پاراگراف دوم یادآور می‌شود که «استفاده از سلاح‌ها، پرتابه‌ها، مواد و روش‌های جنگی که باعث ورود جراحت غیرضروری یا رنج زائد شود ممنوع است».

این قاعده، در ماده ۳۵ (۲) پروتکل الحاقی اول تدوین شده و انعکاس‌دهنده حقوق بین‌الملل عرفی است (Thurnher, 2014, p. 218). مواد ۳۵ و ۳۶ پروتکل الحاقی اول به شیوه‌ها و وسایل جنگی مربوط است. براساس بند اول ماده ۳۵، حق طرف‌های متخاصم در انتخاب شیوه‌ها و وسایل جنگی در هیچ مخاصمه مسلحانه‌ای نامحدود نیست و براساس بند دوم همان ماده، به‌کاربردن سلاح‌ها، پرتاب‌شونده‌ها و مواد و شیوه‌های جنگی از نوعی که به واردآوردن صدمات بیش از حد و درد و رنج غیرضروری منجر می‌شود، ممنوع است. معمولاً غیرقانونی بودن

یک سلاح، با به‌کارگیری یک سلاح در یک زمینه خاص تعیین می‌شود؛ از این رو، اگر مشخص شود که سلاحی موجب صدمات اضافی و موجب درد و رنج بیهوده و غیرضروری در تمام زمینه‌ها می‌شود، استفاده از چنین سلاحی برای همیشه غیرقانونی خواهد بود. گفتنی است که هنوز این عزم و اراده بر اثرات سلاح متمرکز است، به جای خود سلاح. علاوه بر این، نتیجه گرفته شده است که این بخش تنها بر آسیب وارد شده به دست مبارزان صادق است و نسبت به غیرنظامیان صدق نمی‌کند. این تفسیر از طریق دیوان بین‌المللی دادگستری در نظر مشورتی خود در مورد قانونی بودن سلاح‌های هسته‌ای تصریح شد. این قاعده از طریق عرف و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ توسعه یافته است. کمیته در مطالعه خود در مورد این موضوع، به طور مشابه اظهار می‌دارد که «استفاده از سلاحی که طبیعتاً منجر به صدمات و یا درد و رنج غیرضروری به رزمندگان شود، ممنوع است». کمیته صلیب سرخ اعلام کرده است که این ممنوعیت به عنوان قاعده حقوق عرفی بین‌المللی در هر دو درگیری‌های مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی اجراشدنی است (Hattan, 2015, p. 1043). در نهایت، ماده ۳۶ مجموعه‌ای از روش‌ها را در خصوص ابزار و روش‌های جنگی جدید و در حال توسعه ایجاد کرده است که براساس آن، طرف‌های معظم متعاهد در هنگام تحقیق توسعه، تملک یا در اختیار گرفتن یک اسلحه، وسیله یا شیوه جدید جنگی، موظف‌اند تعیین کنند که آیا کاربرد آن در برخی یا در تمامی وضعیت‌ها، بر طبق این پروتکل یا سایر قواعد حقوق بین‌المللی قابل اعمال بر آن طرف معظم متعاهد ممنوع است یا خیر (Sharifi Tarazkouhi et al., 1402, p. 173).

۴-۲. اصل تفکیک

اصل تفکیک^۱ به منزله بخشی از اصول حقوق بشردوستانه از غیرنظامیان در برابر حملات مستقیم نظامی حمایت می‌کند^۲ و بدون ضرورت بر وجود معاهده‌ای خاص و یا حتی رویه‌ای مبتنی بر ممنوعیت آن سلاح، از کاربرد سلاح‌ها و ادوات نظامی، که فاقد قابلیت تفکیک باشند، ممانعت می‌کند. این قاعده عرفی بیانگر آن است که طرفین مخاصمه باید عملیات نظامی خود را به حملات علیه اهداف نظامی محدود کنند و نباید هیچ‌گاه غیرنظامیان را هدف حملات خود قرار دهند و در نتیجه ادوات نظامی، که قادر به تفکیک اهداف و اموال غیرنظامی نیستند، ممنوعیت کاربرد دارند. برابر اصل تفکیک، حملات کورکورانه ممنوع است. نمی‌توان شیوه‌ای یا سلاحی را علیه طرف مقابل، خواه طرف درگیری بین‌المللی یا غیربین‌المللی، به کار گرفت که قابلیت محدود شدن به رزمندگان و اهداف نظامی را نداشته باشد و ممکن باشد ماهیتاً یا براساس نوع کاربرد، موجب هدف قراردادن غیرنظامیان بشود. این کار نوعی تخلف فاحش از حقوق بشردوستانه خواهد بود (Saed, 2010, p. 89). از این رو، براساس اصل تفکیک تسلیحاتی، که ماهیتاً تفکیک‌ناپذیرند، در مخاصمه مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی ممنوع است (Grut, 2013, p. 11). در واقع اصل تفکیک اصلی دو بعدی است که یک بعد آن مربوط به سلاح است و در قالب حقوق تسلیحات قرار می‌گیرد و بعد دیگر آن، تمایز بین اهداف نظامی و غیرنظامی است که در قالب حقوق هدف‌گیری مطرح می‌شود. در واقع از یک طرف، این اصل استفاده از سلاح‌هایی را که دارای طبیعت بی‌رویه و بی‌اثرند و قادر به افتراق بین اهداف قانونی (رزمندگان و اهداف نظامی) و اهداف غیرقانونی (غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی) نیستند، ممنوع کرده است. در اکثر موارد، مسئله ممنوعیت با توجه به توانایی سلاح برای هدف‌قراردادن اهداف مدنظر بیان می‌شود. برای مثال، سلاح‌های بیولوژیکی بیش از حد بی‌رویه هستند؛ چراکه علاوه بر گسترش بیماری‌های واگیردار، قادر نیستند صرفاً رزمندگان را به بیماری مبتلا کنند و کنترل‌شان دشوار است (Saifi, 2018, p. 33).

در مقابل، جنبه دوم اصل تفکیک ممنوعیت استفاده بی‌رویه از سلاح است. برای نمونه موشک اسکاد، که از طریق عراقی‌ها در جنگ خلیج فارس ۱۹۹۰-۱۹۹۱ به کار گرفته شد، صرف‌نظر از ناتوانی ذاتی‌اش برای رعایت اصل تفکیک، به درستی تفاوت مدنظر را نشان می‌دهد. اسکاد ذاتاً سلاحی بی‌رویه است؛ اما اگر در منطقه وسیع بیابانی علیه نیروها، تجهیزات نظامی، و یا پایگاه دور از مراکز جمعیتی به کار گرفته شود، خطر

1. Discriminate

2. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1996 I.C.J. 226, 257 (July 8); Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States), Merits, ICJ Reports 1986, at para. 218, p.78-79.

کمی برای تخریب تصادفی اشیا و یا آسیب به افراد تحت حمایت دارد. با این حال، حملات اسکاد عراق علیه شهرهای اسرائیل و عربستان به طور کامل به استفاده بی‌رویه از آن منجر شد. با وجود این که ممکن بود قصد واقعی عراقی‌ها آسیب‌رساندن به اهداف مشروع اطراف آن‌ها باشد؛ اما به هر حال موجب ورود خسارات درخور توجهی به افراد یا اشیا تحت حمایت شد. این جنبه دوم از اصل تفکیک، خود سه جزء تمایز، تناسب، و به حداقل رساندن خسارت‌های ناخواسته و آسیب اتفاقی را که از اصول اساسی حقوق بشردوستانه و حقوق هدف‌گیری است دربر می‌گیرد (Schmitt, 2014, p. 145). اصل تفکیک در رأی مشورتی معروف ۱۹۹۶ دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد مشروعیت به کارگیری سلاح‌های هسته‌ای تأکید شد، دیوان بین‌المللی دادگستری اظهار داشت که «... روش‌ها و ابزار جنگی، که هیچ تمایزی بین اهداف غیرنظامی (افراد غیرنظامی، اموال غیرنظامی و اشخاص تحت حمایت) و اهداف نظامی (محدود به اشیا یا اموالی می‌گردد که به لحاظ ماهیت، موقعیت، هدف یا کاربردشان نقش مؤثری در اقدامات نظامی ایفا می‌کنند و انهدام کامل و یا جزئی آن‌ها، تصرف یا ازکارانداختن آن‌ها در شرایط زمانی حاکم، یک مزیت نظامی قطعی خواهد بود (بندهای ۲ و ۳ ماده ۵۲ پروتکل اول) به طور کلی اهداف نظامی شامل نیروهای مسلح؛ کشتی‌ها و هواپیماهای نظامی؛ ساختمان‌ها و اهداف حمایتی خدمات جنگی؛ و اهداف تجاری که سهم مؤثری در اقدامی نظامی دارند (تسلیحات، حمل و نقل، دستگاه‌های صنعتی و ... است). قائل نمی‌شود و یا بر اثر به کارگیری آن، به رزمندگان در درد و رنج غیرضروری وارد می‌شود، ممنوع است (Nuclear Weapons Opinion, supra note 127 at para 95)».

این قاعده در ماده ۵۱ (۴) (ب) پروتکل الحاقی اول تدوین شده است. با توجه به اینکه یک قاعده عرفی است، همه کشورها، حتی کسانی که عضو پروتکل نیستند، ملزم به مطابقت از ممنوعیت علیه حملات بدون تفکیک‌اند؛ بنابراین سلاح ذاتاً بی‌رویه شامل سلاحی است که نمی‌توان آن را علیه یک هدف نظامی صرف به کار برد و نیز سلاح‌هایی را دربر می‌گیرد که تأثیرات آن را نمی‌توان کنترل کرد. این هر دو «ممنوعیت عملی و انسانی است» (Crootoof, 2016; 1885). برای نمونه هنگامی که تسلیحات بیولوژیکی به منظور آلوده کردن رزمندگان استفاده می‌شود، پس از گسترش آن کنترل‌پذیرند.

۵. الزامات حقوق هدف‌گیری، اصول اساسی حقوق بین‌الملل بشردوستانه

حقوق بین‌الملل بشردوستانه با انعطاف‌پذیری کافی برای پذیرش توسعه‌های وابسته به فناوری طراحی شده است، دربرگیرنده اصولی است که می‌توانند در هر زمانی قابل پیش‌بینی باشند. شکی نیست که حقوق بین‌الملل بشردوستانه در مورد سلاح‌های جدید و همه فناوری‌های جدید استفاده‌شده در جنگ، اعمال می‌شود. این امر به صراحت در ماده ۳۶ پروتکل الحاقی اول تصدیق شده است. با وجود این، کاربرد قواعد حقوقی از قبل موجود در مورد فناوری‌های نوین مسائلی را به وجود می‌آورد که نیاز به بررسی دارد. از این رو، به ناچار راه‌حلی جز اجماع جهانی و حصول توافق جمعی درباره این کمبودها وجود ندارد؛ چراکه این روند روبه‌رشد توقف‌ناپذیر است و سلاح‌های فردا از سلاح‌های امروز پیچیده‌تر و تکامل‌یافته‌تر خواهد بود؛ بنابراین هر زمان نیاز است که قواعد بنیادین حقوق بشردوستانه بین‌المللی بازخوانی شود (Saifi, 1401b, p. 229). شکی نیست که حقوق بین‌المللی بشردوستانه به‌هنگام وقوع رفتار خصومت‌آمیز، فرد را خطاب می‌کند؛ درحالی‌که تابعان اصلی حقوق بین‌المللی بشردوستانه دولت‌ها هستند، قواعد در مورد رفتار خصومت‌آمیز (به‌ویژه قواعد تمایز، تناسب و اقدامات احتیاطی در حمله) کسانی را مورد خطاب می‌کند که برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری برای یک حمله را برعهده دارند. این قواعد تعهداتی برای رزمندگان و مبارزان انسانی ایجاد می‌کنند که مسئول رعایت آن‌ها بوده و در مقابل نقض‌های مرتکب‌شده پاسخ‌گو خواهند بود (Vignard, 2016, p. 67). مقررات مربوط به هدف قراردادن حول مجموعه‌ای خاص از سؤالات در حال گردش است. چه کسانی و چه هدفی قانونی است؟ چگونه حمله قانونی انجام می‌شود؟ تلفات متناسب چیست؟ به طور کلی اصول اساسی حقوق بشردوستانه بین‌المللی، که در هنگام برنامه‌ریزی و انجام هرگونه حمله قابل اجرا هستند، پاسخ‌گوی مسائل فوق است؛ بنابراین جایی که در آن عملکرد هدف قراردادن با سلاح بررسی می‌شود، از لحاظ حقوقی نیز بررسی انطباق سلاح با قواعد بشردوستانه بین‌الملل را می‌طلبد (Vignard, 2016, p. 68).

به‌طور کلی حتی اگر یک سلاح مطابق با حقوق تسلیحات که در بالا مورد بحث قرار گرفت باشد، هنوز هم امکان استقرار آن میسر نیست؛ اگر استفاده از آن موجب نقض هریک از سه اصول اساسی حقوق هدف‌گیری شود (Thurnher, 2014, p. 220). بیشتر نویسندگان بر این تأکید دارند که قواعد مربوط به هدف‌قراردادن شامل سه اصل اساسی تمایز و تناسب و اقدامات احتیاطی است که نگارنده نظری برخلاف این موضع دارد و به‌نظر می‌رسد اصل ضرورت و انسانیت یا مارتنز نیز در زمره اصول فوق‌الذکر قرار خواهد گرفت.

۵-۱. اصل تمایز

از جمله اصول اساسی حقوق بین‌الملل بشردوستانه اصل تمایز^۱ است. اصل تمایز طرفین مخاصمه مسلحانه را ملزم به تمایز بین جمعیت و اهداف غیرنظامی و اهداف نظامی می‌کند. تمایز اولین اصل حقوق بین‌المللی بشردوستانه است. تمایز به‌منزله یکی از اصول «کاردینال» حقوق مخاصمه مسلحانه به رسمیت شناخته شده است که انعکاس‌دهنده حقوق بین‌الملل عرفی است (Thurnher, 2014, 214). شاید ضروری‌ترین تصریح برای حمایت از غیرنظامیان در زمان جنگ، اصل تمایز باشد که دارای الزاماتی دوگانه است. در مرحله اول، تمایز بین نظامیان و غیرنظامیان و همچنین اشیای غیرنظامی و اهداف نظامی و در مرحله دوم، تنها به حملات مستقیم علیه اهداف نظامی مربوط است (Andersson, 2014, p. 12). در واقع، اصل تمایز طرفین متخاصم را به حمایت از برخی از اهداف، برای مثال غیرنظامیان دعوت می‌کند که در اولین معاهدات بشردوستانه بین‌المللی تدوین شده است (Hattan, 2015, p. 1041). اصل تفکیک برای اولین بار به‌طور کامل و شفاف در قالب ماده ۴۸ پروتکل الحاقی اول تدوین شد. علاوه بر ماده ۴۸، با تصویب ماده ۵۱ پروتکل مزبور در مورد حمایت از جمعیت غیرنظامی و ماده ۵۲ در مورد حمایت از اهداف و اموال غیرنظامی هیچ‌گونه تردیدی در رابطه با الزام متخاصمان به رعایت اصل تفکیک باقی نماند.

اهمیت اصل تمایز در حقوق عرفی در درجه اول مشخص شده و در حقیقت کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، عرفی بودن این اصل را از طریق مطالعه حقوق بشردوستانه بین‌المللی عرفی اثبات کرده است. این امر باعث می‌شود که اصل تمایز برای تمام کشورها، طبق حقوق بین‌المللی صرف‌نظر از این که آن‌ها عضو پروتکل الحاقی باشند یا نه، الزام‌آور است (Hattan, 2015, 1043). دیوان بین‌المللی دادگستری در نظر مشورتی خود در مورد مشروعیت تهدید یا استفاده از سلاح‌های هسته‌ای، از اصل تمایز به‌منزله یکی از اصول اساسی حقوق بشردوستانه یاد کرده است و اظهار داشته که آن اصل غیرقابل تخطی حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی است^۲. در پایان در باب اهمیت اصل تمایز، ذکر این نکته کافی است که تا به امروز، هیچ رزروی از طریق هیچ دولت عضوی بر این اصل وارد نشده است (Ghasemi, 2014, p. 19).

۵-۲. اصل تناسب

دومین الزام حقوق هدف‌گیری و اصول اساسی حقوق بشردوستانه، اصل تناسب است که رزمندگان را ملزم می‌کند اقداماتی را برای بررسی و مقایسه مزیت نظامی مستقیم و قطعی که انتظار می‌رود از حمله نظامی به‌دست آید با خسارت جانبی، که نباید بیش از حد باشد، اتخاذ کنند. این اصل پیچیده انعکاس‌دهنده حقوق بین‌الملل عرفی است و در هر دو ماده ۵۱ (۵) (ب) و ماده ۵۷ (۲) (ج) پروتکل الحاقی اول تدوین شده است (Thurnher, 2014, p. 221). براساس این اصل، به‌هنگام حمله به اهداف نظامی، غیرنظامیان و اموال غیرنظامی باید در برابر صدمات اتفاقی [یا جانبی] تا حد امکان محفوظ بمانند. در مقایسه با مزیت نظامی مستقیم و قطعی، که انتظار می‌رود از حمله نظامی به‌دست آید، خسارت جانبی نباید بیش از حد باشد. اصل تناسب در حمله، نمونه‌ای عالی از سازگاری بین نیازهای بشردوستانه و ضرورت‌های نظامی است. طبق حقوق جنگ متخاصمین نباید به دشمنان خویش صدمه‌ای خارج از تناسب با هدف جنگ، که نابودی یا تضعیف توان نظامی دشمن است، وارد سازند. صدمات اتفاقات ناشی از یک حمله در مقایسه با مزیت نظامی مستقیم و قطعی، که از آن حمله انتظار می‌رود، نباید بیشتر باشد. دیوان بین‌المللی دادگستری نیز در ارتباط با اصول حاکم بر ابزارها و سلاح‌های جنگی در پاراگراف ۹۰ رأی مشورتی ۱۹۹۶ خود، در مورد کاربرد

1. Distinction

2. International Court of Justice Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (hereinafter Nuclear Weapons Advisory Opinion), 8 July 1996, paras. 78-79.

سلاح‌های هسته‌ای اعلام کرد که دو اصل تفکیک و تناسب، اصول اساسی حقوق بشردوستانه است (Saifi, 1401a, p. 186). کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به طور مشابه اظهار داشت که اصل تناسب یک هنجار حقوق بین‌الملل عرفی است و در هر دو مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی اعمال‌شدنی است (Hattan, 2015, 1043).

همان‌طور که اظهار شد، اصل تناسب یک قاعده حقوق عرفی است که به ممنوعیت قبلی در حملات کورکورانه مربوط است. این اصل بر مبنای تعادل بالقوه مفاهیم مخاصمه ضرورت نظامی و انسان‌گرایی در حقوق مخاصمه مسلحانه انعکاس یافته است. پروتکل الحاقی اول ۱۹۷۷ اولین کنوانسیون است که این اصل را تنظیم کرد. این اصل در ماده ۵۱ (۵) (ب) پروتکل الحاقی اول مدون و در ماده ۵۷ تأیید شده است. براساس ماده ۵۱ (۵) (ب) اظهار می‌دارد حمله‌ای که انتظار می‌رود به طور اتفاقی موجب صدمه جانی به افراد غیرنظامی، مجروح شدن آن‌ها و واردآوردن خسارات به اموال غیرنظامی یا مجموعه‌ای از آن‌ها شود که نسبت به مزیت‌های نظامی مشخص و مستقیمی که پیش‌بینی شده زیاده از حد باشد، ممنوع است و ماده ۵۷ (۲) (الف) (ج) پروتکل الحاقی اول: کسانی که برنامه‌ریزی و یا تصمیم‌گیری بر یک حمله می‌کنند باید: (ج) از تصمیم‌گیری برای دست‌زدن به حمله‌ای که احتمال می‌رود به طور اتفاقی به واردآوردن خسارات جانبی به غیرنظامیان، مجروح شدن آن‌ها و آسیب‌رساندن به اموال غیرنظامیان و یا مجموعه‌ای از آن‌ها منجر می‌شود که در مقایسه با مزیت‌های نظامی عینی و مستقیمی که انتظار می‌رود بیش از حد باشد، حمله لغو یا به حال تعلیق درخواهد آمد (AP I, 1977, Art. 51(5)(b); 57(2)(a)(c)).

هیچ معادله ریاضی برای محاسبه میزان نامتناسب بودن حمله به یک هدف قانونی، که نقض حقوق بشردوستانه بین‌الملل است، وجود ندارد. طبیعتاً براساس اصل مذکور مجوز درجه خاصی از خسارت‌های ناخواسته داده می‌شود و به هنگام وقوع یک حمله ممکن است به کشته یا زخمی شدن غیرنظامیان یا نابودی اهداف غیرنظامی منجر شود؛ البته میزان و حد صدمه‌زدن یا کشتن مبارزان و یا تخریب اهداف نظامی نیز گنجانده نشده است. این حد با توجه به برتری نظامی که باید در برابر خسارت‌های ناخواسته ناشی از یک حمله به دست‌آید ارزیابی می‌شود؛ تنها باید برتری نظامی سخت و مستقیم در نظر گرفته شود و برای این امر، باید یک عملیات را به عنوان کل ارزیابی کرد و نه هر حمله‌ای را به تنهایی. البته در هر موردی که حمله‌ای رخ می‌دهد، چنانچه خسارت‌های ناخواسته بیش از حد در رابطه با مزیت و دستاوردهای نظامی پیش‌بینی شده باشد، ممنوع است (Lülf, 2013, p. 6). از این رو، هنگام تعیین تناسب یک عملیات نظامی، باید اهمیت زیادی برای تصویر و فحوای کلی کاملی که به دست می‌آید قائل شد. نیروی هوایی ایالات متحده مشخص کرده است که «تناسب در حمله ذاتاً تعیین ذهنی خواهد بود که براساس مورد به مورد حل و فصل شده است». به عبارت دیگر، ارزیابی اینکه به احتمال زیاد چه خسارت‌های ناخواسته به اهداف غیرنظامی وارد خواهد شد، قبل از راه‌اندازی واقعی یک حمله تکمیل می‌شود (Ghasemi, 2014, p. 22) و طرفین مخاصمه مسلحانه ملزم‌اند همه اقدامات احتیاطی لازم را برای هدف‌گیری اهداف واقعی نظامی به منظور اجتناب از آسیب به غیرنظامیان را اتخاذ و پیروی از اصل تناسب را تضمین کنند.

۳-۵. اصل اقدامات احتیاطی

سومین اصل اساسی حقوق بشردوستانه بین‌المللی و یکی دیگر از الزامات حقوق هدف‌گیری تعهد به اتخاذ اقدامات احتیاطی عملی در حمله است. این قاعده در ماهیت عرفی بوده و در ماده ۵۷ پروتکل الحاقی تدوین شده است (Thurnher, 2014, p. 222). اقدامات احتیاطی برای حفاظت از غیرنظامیان در جریان حملات و همچنین اثرات حملات الزام شده است. در حقوق معاهدات، اصل احتیاط برای اولین بار در کنوانسیون ۱۹۰۷ لاهه (IX) ماده (۲) تدوین شده است.^۱ این اصل بعدها در ماده ۵۷ پروتکل الحاقی اول الزام شد. اصل تفکیک و تناسب کسانی که طراحی، تصمیم یا اجرای یک حمله را اجرا می‌کنند، به اتخاذ اعمال اقدامات احتیاطی پیش از شروع یک حمله یا اقدام علیه یک هدف ملزم می‌کند. فرماندهان نظامی باید اصول اقدامات احتیاطی حمله را به کار ببرند. به طور گسترده‌ای پذیرفته شده است که تعهد به اقدامات احتیاطی تا حد امکان‌پذیر در برنامه‌ریزی یا تصمیم‌گیری برای یک حمله توسط نیروهای مسلح یک قاعده حقوق بین‌الملل عرفی است. اصل

1. Convention (IX) concerning Bombardment by Naval Forces in Time of War, The Hague 18 October 1907.

اقدامات احتیاطی دولت‌ها را ملزم می‌کند که در هدایت عملیاتی نظامی، باید همواره مراقبت به عمل آید که از سکته غیرنظامی و اموال غیرنظامی چشم‌پوشی شود که شامل هرگونه حرکت و مانور و فعالیت‌های دیگر با یک دیدگاه انجام شده توسط رزمندگان است؛ از این رو دولت‌ها به اتخاذ اقدامات احتیاطی عملی برای حفاظت از مردم غیرنظامی تحت کنترل خود در برابر خطرات ناشی از عملیات نظامی ملزم شده‌اند (McLaughlin & Nasu, 2014, p. 154).

۴-۵. ضرورت نظامی

اصل ضرورت در فعالیت نظامی باید براساس دلایل نظامی توجیه‌شده باشد. فعالیتی که فاقد ضرورت نظامی باشد ممنوع است. ضرورت نظامی در زمان جنگ توجیهی قانونی است برای رفتار رزمندگان به انجام اقداماتی که در غیر این صورت مشمول اقدامات کیفری خواهد بود؛ برای مثال آسیب، کشتن و یا تخریب (Lülf, 2013, p. 6). در طول مخاصمات ضرورت نظامی نیروی محرکه مبارزات نظامی است. دادگاه نظامی در نورنبرگ در سال ۱۹۴۸ درخصوص ضرورت نظامی اظهار داشته است که ضرورت نظامی به متخاصم اجازه می‌دهد موضوع حقوق جنگ، با هر مقدار و نوع زور دشمن را با صرف کمترین زمان، زندگی و پول احتمالی وادار به تسلیم کامل کند (Copeland, 2013, p. 51)؛ اما حقوق بین‌الملل، که بشردوستانه است، رفتار طرفین را محدود کرده. در این راستا، ضرورت نظامی در همان زمان رفتار متخاصمان را محدود می‌کند و همه طرفین درگیر به‌طور قانونی تنها به استفاده از نیروی لازم برای رسیدن به هدف نظامی، که متناسب با تلفات افراد غیرنظامی است، مجازند. اگرچه ضرورت نظامی ممکن است رفتار خاصی در مبارزه را الزام کند که در غیر این صورت، غیرقانونی بوده و نقض مقررات حقوق بین‌الملل بشردوستانه است. حقوق بین‌الملل بشردوستانه را می‌توان مصالحه‌ای در نظر گرفت که به حفظ تعادل بین اسناد منجر شده است. ضرورت نظامی و حفاظت از منافع امنیت ملی از یک سو و اصل انسانیت برای حمایت از جمعیت غیرنظامی از سوی دیگر، ارائه شده است. تعادل در حال حاضر در اعلامیه ۱۸۸۶ سن پترزبورگ درج شد که محدودیت‌های فنی ثابت‌شده‌ای است که در آن ضرورت جنگ باید به الزامات بشریت انطباق داشته باشد.

اصل ضرورت هم به‌عنوان مکمل سایر اصول اساسی حقوق بشردوستانه است و هم اصلی مستقل. براین اساس، ضرورت نظامی مجوز استفاده از زور را برای نائل‌شدن به اهداف قانونی داده است. اصل ضرورت نظامی مکمل اصل تمایز و تناسب است و توسل به زوری را که برای دستیابی به اهداف نظامی مشروع ضروری نباشد ممنوع کرده است. دیدگاه مدرن این است که ضرورت نظامی در حقوق مخاصمه مسلحانه مفهومی ذاتی است و ضرورت نظامی در قاعده‌سازی قواعد مربوطه بررسی می‌شود. بنابراین، ضرورت نظامی اصل مهمی است که نباید وقتی تمامی اشکال حقوق مخاصمه مسلحانه بررسی می‌شود نادیده گرفته شود (Mundis, 2008, p. 192).

۵-۵. شرط مارتنز، اصل انسانیت

پرواضح است که انسانیت تأثیر زیادی در حقوق بشردوستانه داشته است؛ به‌گونه‌ای که تعدادی از حقوق دانان بشریت را به‌منزله هسته و اساس حقوق بین‌المللی بشردوستانه مدنظر قرار داده‌اند؛ برای مثال مت اظهار داشته است: «حقوق بشردوستانه بین‌المللی در به‌رسمیت‌شناختن دو بعد متضاد بشریت ایجاد شده است. از یک سو، اصطلاح "انسان" اشاره به مهربانی دل‌سوزانه اعضای نژاد بشری دارد؛ مثلاً ظرفیت انسان برای شفقت است در دامنه حمایتی حقوق بشردوستانه بین‌المللی منعکس شده؛ حفاظت از افرادی را که مستقیماً در درگیری مسلحانه درگیر نیستند برعهده دارد. از سوی دیگر، به‌شکندگی نژاد بشر اشاره دارد، "نیمه تاریک" و ظرفیت مخربش است.» در این راستا، مت اظهار داشته است که «چهره انسان ویژگی خاص خود حقوق بشردوستانه بین‌المللی است». از این رو، بسیاری از معاهدات و قراردادهای در حقوق بشردوستانه بین‌المللی تأثیرگذار است و یا براساس اصل انسانیت تأسیس شده است. برای مثال، در به‌رسمیت‌شناختن اهمیت بند مارتنز و پدیدارشدن این اصل از انسانیت و وجدان عمومی، پتر آسرو اظهار می‌دارد که درمورد معاهدات بشردوستانه بین‌الملل مانند کنوانسیون ژنو، «حقوق نوشته‌شده به‌طور خاص به‌علت رفتار گسترده کشورهای در مقابله با احساسات اخلاقی مشترک و منافع جمعی پدید آمده است» (Asaro, 2015, p. 3)؛ بنابراین در اینجا،

انسانیت به‌مثابه عامل مؤثر در پذیرش قواعد خاص است؛ حتی اگر رویه دولت از آن پشتیبانی نکند (Chengeta, 2016, p. 649). برای این منظور، نقش بشریت در حقوق بین‌الملل بشردوستانه تا آنجاست که بدون آن قواعد و هنجارهای بشردوستانه ایجاد نمی‌شود. مفهوم انسانیت نخستین بار در اواخر قرن نوزدهم و به‌طور خاص در اعلامیه سنت پترزبورگ ۱۸۶۸ ظاهر شد.

این اصل در ماده ۲۲ کنوانسیون IV لاهه ۱۹۰۷، منعکس شده و بعداً در ماده ۳۵ پروتکل الحاقی اول درج شده است. همچنین در مقدمه معاهدات جانشین، همچون کنوانسیون تسلیحات متعارف خاص نیز درج شده است و به‌منزله بخشی جدایی‌ناپذیر از حقوق بین‌الملل عرفی است؛ بنابراین «اصل انسانیت به‌عنوان ضرورت اخلاقی، جهان‌شمول و به‌طورمستقیم الهام‌بخش حقوق است» (Lülf, 2013, p. 6). براساس اصل مارتنز، «تاوقتی که یک کد کامل‌تر از قوانین جنگ صادر شود، در مواردی که مقررات تصویب‌شده آن‌ها را شامل نشود، جمعیت و طرف متخاصم تحت حمایت و پوشش اصول حقوق بین‌المللی باقی می‌ماند؛ تحت این عنوان که بین ملل متمدن اعمال می‌شود و نشئت‌گرفته از قواعد بشریت و الزامات وجدان عمومی می‌باشد»^۱. به نظر می‌رسد که شرط مارتنز در ماده ۱ پروتکل الحاقی اول به کنوانسیون‌های ژنو تدوین یافته است که نشان‌دهنده درک تدوین‌کنندگان از «حقوق بین‌الملل عرفی است» (Comment, 2015, P. 1312). براساس ماده یک پروتکل الحاقی اول «غیرنظامیان و رزمندگان در مواردی که تحت‌شمول پروتکل حاضر یا سایر موافقتنامه‌های بین‌المللی نباشند، همچنان مشمول حمایت و اقتدار اصول حقوق بین‌المللی خواهد بود که از عرف مسلم و اصول انسان‌دوستانه و ندای وجدان عمومی ناشی می‌شود». بند مارتنز که توسط دیوان بین‌المللی دادگستری به‌عنوان حقوق بین‌الملل عرفی توصیف شده است، برای همه کشورها الزام‌آور است (Nuclear Weapons, 1996 I.C.J. 226, 257). تفسیر دقیق بند مارتنز نشان می‌دهد که در صورت فقدان حقوق مثبت معاهده‌ای، حقوق بین‌الملل عرفی، اصول انسانیت و وجدان عمومی اعمال می‌شود (Crotoft, 2016, p. 1846). شرط مارتنز نه به‌منزله یک مفهوم انتزاعی و بنابر تفاسیر مختلف، در حکم منبعی از تعهد مبتنی بر ملاحظات بشردوستانه شرط شده است؛ به‌طورکلی و به‌شیوه‌ای کلی رفتار متخاصمان را محدود می‌کند. برای نمونه در قضیه نیکاراگوئه و مشروعیت تهدید یا استفاده از سلاح‌های هسته‌ای مورد استناد دیوان قرار گرفته است (Nicaragua v. United States, 1986, at para. 218; Nuclear Weapons Advisory Opinion, supra note 6, at para. 79).

نتیجه‌گیری

از منظر موازین جهانی حقوق جنگ، به‌کارگیری هر نوع تسلیحات و یا شیوه‌های جنگی، خواه جدید باشد یا قدیمی، در صورتی مطابق با قواعد حقوق بشردوستانه است که آیین جنگیدن مقرر در حقوق ژنو و لاهه را رعایت کند. بی‌تردید به‌کارگیری فتاوری‌های جدید در عرصه نظامی و مخاصمات مسلحانه بدون رعایت اصول بنیادین حقوق بین‌الملل و به‌ویژه حقوق بین‌الملل بشردوستانه، می‌تواند خطرناک‌تر و بی‌رحمانه‌تر از بمب‌های خوشه‌ای و ... باشد.

باوجوداین، مبانی حقوق بین‌الملل بشردوستانه بدون اغماض صرفاً بر کاهش درد و رنج انسان تأکید دارد؛ لذا اصول بنیادین حقوق بشردوستانه بر تمامی ابزارها و شیوه‌های جدید بدون اغماض اعمال می‌شود و هر ابزار و شیوه‌ای که تاب انطباق با قواعد بنیادین حقوق بین‌الملل بشردوستانه و عرفی را نداشته باشد، ممنوع است.

درحقیقت جنگ‌های مدرن با ابزار مدرن به‌منزله موضوع غالب در دکترین‌های نظامی و امنیتی معاصر، اثربخشی اجرا و قابلیت اعمال حقوق بین‌الملل بشردوستانه بر جنگ‌های آینده را با پرسش و بعضاً تردید مواجه ساخته و زمینه تقویت آن‌ها را فراهم آورده است. در این منازعات، قدرت مجازی بازیگران جای واقعیت‌ها را گرفته و بدین‌وسیله توجیه منطقی و اخلاقی لازم برای برخورد نظامی بازیگران قوی با ضعیف حاصل می‌آید. درواقع، اساس جنگ با وسایل کاملاً خودکار برپایه نفی رعایت اصل تفکیک استوار است و در آن حرمت جمعیت

1. International Review of the Red Cross, (1997), The Martens Clause and Laws of Armed Conflict by Ticehurst Rubert, No. 317. available at <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jnhy.htm>, accessed on 13 May 2014.

و اهداف غیرنظامی فراموش می‌شود و حتی حرمت منع ایجاد درد و رنج بیش از حد نیز در قبال تضمین نتیجه پیروزی در جنگ با دشمن مقتدر، کنار گذاشته می‌شود.

عمده‌ترین شکاف، فاصله بین این نوع فناوری‌ها و به‌کارگیری آن‌ها در پرتو قواعد حقوقی موجود در جامعه بین‌المللی است. درواقع حتی اگر قواعد امروز قادر به مقابله با تغییر در فناوری‌های نظامی (به‌ویژه مسائل مربوط به بازیگران جدید در میدان جنگ) نباشد، روند تغییر قوانین بین‌المللی آن قدر طولانی و دست‌وپاگیر بوده که امروز حتی اگر مذاکرات برگزار شود، این قانون درنهایت به مسائل گذشته مربوط خواهد بود و نه ابزارهای حال حاضر و قطعاً ابزارهای آینده را دربر نخواهد گرفت؛ اما در مقابل نیز نباید از این نکته غافل شد که مبانی حقوق بشردوستانه نشئت گرفته از ندای وجدان عمومی و انسانیت بوده و درمورد تمامی ابزارها و روش‌های جنگی قابلیت اعمال خواهد داشت. این نظر را کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در راهنمای بررسی حقوقی سلاح‌های جدید، روش‌ها و ابزارهای جنگی تأیید کرده است. ازاین‌رو، مهم‌ترین تعهد دولت‌ها در به‌کارگیری تسلیحات و روش‌های نوین، بازنگری آن‌ها در پرتو ماده ۳۶ و حقوق بین‌الملل عرفی است؛ البته این بازنگری شامل بررسی حقوقی و عملکرد فنی سلاح نیز هست.

بی‌شک یک‌جانبه‌گرایی درمورد وضعیت حقوقی فناوری‌های جدید، هرچقدر هم مفید باشد، می‌تواند موجب عدم توسعه حقوق و ایجاد اختلاف نظر درخصوص نحوه اعمال قواعد حقوقی شود. درواقع با توجه به امنیتی‌بودن مسائل مربوط به ابزارهای نوین، در بیشتر مواقع کشورها تمایلی به اعلام نظر آشکار درخصوص این نوع فناوری‌ها ندارند و بیشتر بر نظرات واحد و یا مشترک با هم‌پیمان‌های خود تأکید دارند. مسلماً این شیوه موجب ازدست‌رفتن فرصت توسعه حقوق مربوطه می‌شود و جامعه بین‌المللی را از درک صحیح این قبیل ابزارها دور می‌کند؛ اما واقعیت بر این است که حتی اگر بتوان چنین سیستم‌هایی را با توجه به قواعد حقوقی موجود توجیه کنیم؛ اما بدیهی است که باید در چهارچوب‌های حقوقی موجود، به‌منظور توازن مناسب بین ملاحظات ضرورت نظامی و نگرانی‌های بشردوستانه، تجدیدنظر و بازنگری شود. با تمام این تفاسیر، می‌توان به‌ویژه با تهیه و تدوین راهنمایی‌های مرتبط با فناوری‌های جدید، خلأهای حقوقی را تا حدودی مرتفع کرد. در عرصه میدان نیز ضروری است در تمامی مراحل، از مطالعه تا تولید و توسعه و به‌کارگیری تسلیحات نوین، انطباق آن‌ها با رعایت اصول بنیادین حقوق بشردوستانه صورت پذیرد.

منابع

- برجعلی‌زاده، محمد، جعفری، علی و کردی، ناهید (۱۳۹۹). نقش فناوری‌های نوین ارتباطی در جابه‌جایی قدرت در نظام بین‌الملل. دانش سیاسی، ۲۶(۲)، ۳۶۱-۳۸۶. <http://doi.org/10.30497/pk.2020.75416>
- بیگزاده، ابراهیم (۱۳۷۴). بدیع بودن «معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای» در قلمرو حقوق بین‌الملل. تحقیقات حقوقی، ۱۶(۱)، ۲۹۲-۲۵۱.
- راجرز، آنتونی پ.و. و مالرب، پل (۱۳۸۷). قواعد کاربردی حقوق مخاصمات مسلحانه. ترجمه کمیته ملی حقوق بشردوستانه. چاپ دوم. تهران: امیرکبیر.
- حکیم‌زاده، پیمان و دروگری، ریحانه (۱۴۰۱). نقش هوش مصنوعی در مخاصمات مسلحانه و پیامدهای حقوقی آن. مجموعه مقالات سمپوزیوم تأثیر علم و فناوری بر صلح و امنیت بین‌المللی. به کوشش علیرضا شمس لاهیجانی و کتایون حسین‌نژاد، تالار گفتگوی انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد، (۱۴۰۰/۰۶/۱۲)، قابل دسترسی در <https://unstudied.ir/iauns-forum/>
- زمانی، سیدقاسم (۱۳۸۸). راهکار تعقیب متهمان به جنایات جنگی در غزه براساس گزارش گلدستون صلاحیت جهانی. پژوهش‌های حقوقی. ۱۵(۸)، ۱۲۷-۱۰۳.
- دمج، اسام (۱۳۸۳). اجرای حقوق بشردوستانه بین‌المللی توسط نیروهای مسلح. پژوهش حقوق و سیاست. مجموعه مقالات همایش رسالت رسانه‌های گروهی در ایران، دیدگاه و چالش‌های بشردوستانه، تهران.
- سیفی، بهزاد (۱۳۹۹). مسئولیت کیفری به کارگیری وسایل بدون سرنشین خودکار از دید حقوق بین‌الملل بشردوستان. آفاق امنیت، ۱۳(۴۹)، ۵۴-۲۹. <http://doi.org/20.1001.1.25381857.1399.13.49.2.3>
- سیفی، بهزاد (۱۳۹۷). ضرورت تحول در حقوق جنگ دریایی در پرتو‌ها و روش‌های نوین. رساله دکتری حقوق بین‌الملل عمومی. دانشگاه آزاد ساری.
- سیفی، بهزاد (۱۴۰۱ الف). جنگ زیردریایی از منظر حقوق بین‌الملل بشردوستان. چاپ دوم. نوشهر: انتشارات دانشگاه امام خمینی (ره).
- سیفی، بهزاد (۱۴۰۱ ب). تولید و به کارگیری وسایل بدون سرنشین خودکار در جنگ دریایی از منظر حقوق بین‌الملل. مطالعات حقوقی. ۱۴(۴)، ۲۱۴-۲۵۲. <http://doi.org/10.22099/jls.2023.42162.4565>
- ساعد، نادر (۱۳۸۴). تأملی بر اصل رضایی بودن پذیرش معاهدات در آینه تحولات بین‌المللی خلع سلاح و کنترل تسلیحات. نشریه دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران. ۲۲(۳۲)، ۵۳-۹۴. <http://doi.org/10.22066/cilamag.2005.17985>
- ساعد، نادر (۱۳۸۳). فرایند خلع سلاح و کنترل تسلیحات در حقوق بین‌الملل منشور از نظر تا عمل. نشریه دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۶۵(۶۸-۵۹).
- ساعد، نادر (۱۳۸۹). حقوق بشردوستانه ناظر بر محاصره غزه؛ فلسطین و حقوق بین‌الملل معاصر. تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد.
- شریفی طرازکوهی، حسین و گودرزی رثوف، هادی (۱۳۹۶). واکاوی حق دولت‌ها در تولید و توسعه تسلیحات نظامی از منظر حقوق بین‌الملل. آفاق امنیت، ۱۰(۳۶)، ۱۵۳-۱۷۶. <http://doi.org/20.1001.1.25381857.1396.10.36.6.0>
- شریفی طرازکوهی، حسین، زمانی، سیدقاسم و یعقوبی، مسلم (۱۴۰۲). اصول حقوق بشردوستانه بین‌المللی در مواجهه با تسلیحات نوین نظامی: چالش‌ها و راهکارها. پژوهش‌های حقوقی، ۲۲(۵۴)، ۳۹-۷. <http://doi.org/10.48300/jlr.2022.326618.1939>

- ضیایی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۸۵). حقوق بین‌الملل عمومی. چاپ بیست و چهارم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- لسانی، سیدحسام‌الدین (۱۳۹۵). تعهد دولت‌ها مبنی بر بازبینی حقوقی تسلیحات جدید در حقوق بین‌الملل. مطالعات حقوق عمومی، ۴۶(۱)، ۹۱-۱۱۳. <https://doi.org/10.22059/jpls.2016.57467>
- غلامی، عقیقه و روح‌بخش، حمیده (۱۳۹۱). تکنولوژی نظامی و قواعد جنگ. مطالعات بین‌المللی، ۹(۳۵)، ۱۶۱-۱۸۰.
- محمودی، سیده‌ادی (۱۳۹۰). تأثیر علمی فناوری‌های فضایی بر توسعه و تحول حقوق بین‌الملل. پژوهش حقوق عمومی، ۱۳(۳۲)، ۳۲۸-۲۹۳.
- ممتاز، جمشید و رنجبریان، امیرحسین (۱۳۸۴). حقوق بین‌الملل بشردوستانه (مخاصصات مسلحانه داخلی). تهران: نشر میزان.
- نصری، قدیر (۱۳۹۰). تأملی نظری در یافته‌ها و دشواری‌های باری یوزان در بررسی امنیت. مطالعات راهبردی، ۱۴(۴)، ۱۰۵-۱۳۴. <http://doi.org/20.1001.1.17350727.1390.14.54.5.3>
- Andersson, C. (2014). Killer Robots-Autonomous Weapons and Their Compliance with IHL. *Graduate Thesis, Master of Laws*, program 30 higher education credits, Lundu niversity.
- Asaro, P. (2016). Jus nascendi, robotic weapons and the Martens Clause. In *Robot law* (pp. 367-386). Edward Elgar Publishing.
- Bernard, V. (2012). Self-defense, the law of armed conflict, and port security. *International Review of the Red Cross*, 94(886), 333-334.
- Bartneck, C., Lütge, C., Wagner, A., & Welsh, S. (2021). *An introduction to ethics in robotics and AI*. Christchurch, New Zealand: Springer Nature. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-51110-4_11.
- Copeland, D. P. (2013). Legal Review of New Technology Weapons. In *New Technologies and the Law of Armed Conflict*. The ANU College of Law Australian National University Canberra, ACT Australia, Springer.
- Crootof, R. (2018). Autonomour Weapon Systems and the Limits of Analogy. *Harv. Natl Sec. J.*, 9, 51.
- Chengeta, T. (2016). Dignity, Ubuntu, Humanity and autonomous weapon systems (AWS) debate: An African perspective. *Braz. J. Int'l L.*, 13, 460.
- Lewis, J. (2014). The case for regulating fully autonomous weapons. *Yale LJ*, 124, 1309.
- Eichensehr, K. E. (2015). Cyberwar & international law: Step zero. *Texas International Law Journal*, 50, 356-378.
- Hattan, T. (2014). Lethal Autonomous Robots: Are They Legal under International Human Rights and Humanitarian Law? *Nebraska Law Review*, 93(4), 1035-1057. <http://digitalcommons.unl.edu/nlr>

- Hitchens, T. (2011). New technologies, science fiction or real world? In International Humanitarian Law and New Weapon Technologies. <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-886-kellenberger-spoerri.pdf>
- Hood, J. (2015). The Equilibrium of Violence: Accountability in the age of autonomous weapons systems. *Int'l L. & Mgmt. Rev.*, 11, 12.
- Garcia, D. (2016). Future arms, technologies, and international law: Preventive security governance. *European Journal of International Security*, 1(1), 94-111..
- Grut, C. (2013). The challenge of autonomous lethal robotics to international humanitarian law. *Journal of Conflict and Security Law*, 18(1), 5-23.
- Ghasemi, A. H. (2014). Semi-Autonomous Weapon Systems in International Humanitarian Law. *JAMM04 Master Thesis International Human Rights Law*.
- Liivoja, R. (2015). Technological change and the evolution of the law of war. *International Review of the Red Cross*, 97(900), 1157-1177.
- Lülf, C. (2013). Modern technologies and targeting under international humanitarian law in Public International Law. http://www.ruhr-uni-bochum.de/ifhv/documents/workingpapers/wp3_3.pdf
- Jonsson, N. B. (2008). Legal issues on self-defense and maritime zones in naval operations. *Doctoral dissertation, Master thesis*. faculty of law university of Lund.
- Kellenberger, J., & President, I. C. R. C. (2011). International humanitarian law and new weapon technologies. *34th round table on current issues of international humanitarian law*. San Remo, 8-10. <https://international-review.icrc.org/articles/international-humanitarian-law-and-new-weapon-technologies-34th-round-table-current-issues>
- Kozyulin, V. (2019). Regulatory frameworks for military artificial intelligence. *The impact of artificial intelligence on strategic stability and nuclear risk*, 2, 78-85.
- Mundis, D.A. (2008). The Law of Naval Exclusion Zones. *A Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy*. University of London. The London School of Economics and Political Science Law Department.
- McLaughlin, R., & Nasu, H. (2014). Introduction: Conundrum of New Technologies in the Law of Armed Conflict. In New Technologies and the Law of Armed Conflict. Editors, Hitoshi Nasu, Robert McLaughlin, The ANU College of Law Australian National University Canberra, ACT Australia. <https://www.asser.nl/upload/documents/20140120T031628-Frontmatter%20Nasu%20McLaughlin.pdf>
- Pascale, C.D. (2011). Statement, International Humanitarian Law and New Weapon Technologies, Editor Wolff Heintschel von Heinegg and Gian Luca Beruto.

- Protocol, I. (1977). Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating the Protection of Victims of International Armed Conflict (Protocol I). United Nations Treaty Series 1125, (17512).
- Thurnher, J. S. (2013). Examining autonomous weapon systems from a law of armed conflict perspective. In *New technologies and the law of armed conflict*. The Hague: TMC Asser Press.
- Tianjiao, j. (2019). The impact of military artificial intelligence on warfare, The Impact of Artificial Intelligence on Strategic Stability and Nuclear Risk, Volume II East Asian Perspectives. edited by lora saalman, Stockholm International Peace Research Institute.
- Schmitt, M. N. (1999). The principle of discrimination in 21st century warfare. In *The Conduct of Hostilities in International Humanitarian Law, Volume I* (pp. 23–62).

[in Persian]

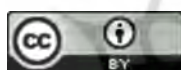
- Borjalizadeh, M., Jafari, A., and Kurdi, N. (2019). The role of new communication technologies in the transfer of power in the international system. *Danesh Siasiyiyya*, 16(2), 386–361.
<http://doi.org/10.30497/pk.2020.75416>
- Bigzadeh, E. (1995). The novelty of the “Non-Proliferation Treaty” in the realm of international law. *Legal Research*, (16), 251–292.
- Dahinden, E. (2011). Impact on military strategy, capability development and doctrine. International Humanitarian Law and New Weapon Technologies. *International conference centre. Legal and operational impact of technology on modern warfare*. La Spezia.
- Damj, O. (2004). The implementation of international humanitarian law by the armed forces. *Law and Politics Research/ Collection of papers of the conference on the mission of mass media in Iran: humanitarian perspectives and challenges*. Tehran.
- Gholami, A., & Roohbakhsh, H.h (2012). Military Technology and the Rules of War. *International Studies* 9(35)161–180.
- Hakimzadeh, P., and Drugari, R., (2014). The Role of Artificial Intelligence in Armed Conflicts and Its Legal Consequences. *Collection of papers of the symposium on the impact of science and technology on international peace and security*. edited by Alireza Shams Lahijani and Katayoun Hosseinnjad, Iranian Association for United Nations Studies Forum, (12/06/1400), available at <https://unstudies.ir/iauns-forum/>
- Lesani, S.H. (2016). The State's Commitment to Legal Review of New Weapons in International Law. *Public Law Studies*, 46(1), 113–91, <https://doi.org/10.22059/jpls.2016.57467>.

- Mahmoudi, S.H. (2011). The Scientific Impact of Space Technology on the Development and Evolution of International Law. *Public Law Research*, 13(32), 328–293.
- Mumtaz, J., & Ranjbarian, A.H. (2005). *International Humanitarian Law (Internal Armed Conflicts)*. Tehran: Mizan Publishing.
- Nasri, G. (2011). A theoretical reflection on the findings and difficulties of Bari Buzan in the study of security. *Strategic Studies*, 14(4), 134–105. <https://doi.org/20.1001.1.17350727.1390.14.54.5.3>.
- Seifi, B. (2010). Criminal liability for the use of autonomous unmanned aerial vehicles from the perspective of international humanitarian law. *Afaq-e-Nemhet*, 13(49), 29–54. <https://doi.org/20.1001.1.25381857.1399.13.49.2.3>. [in Persian]
- Seifi, B. (2018). The Necessity of Evolution in the Law of Naval Warfare in the Light of New Methods and Perspectives. *Doctoral Thesis in Public International Law*. Sari Azad University.
- Seifi, B. (2001a). *Submarine Warfare from the Perspective of Humanitarian International Law*. Second Edition. Nowshahr: Imam Khomeini University Press (RA).
- Seifi, B. (2001b). Production and Use of Automated Unmanned Aerial Vehicles in Naval Warfare from the Perspective of International Law. *Legal Studies*, 14(4), 252–214. <https://doi.org/10.22099/jls.2023.42162.4565>.
- Saed, N. (2005). Reflections on the principle of consent to accept treaties in the light of international developments in disarmament and arms control. *Legal Journal, Publication of the International Legal Services Office of the Islamic Republic of Iran*, 22(32), 94–53. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2005.17985>.
- Saed, N. (2004). The process of disarmament and arms control in international law: from theory to practice. *Journal of the Faculty of Law and Political Sciences*, (65), 68–59.
- Saed, N. (2009). *Humanitarian law regarding the siege of Gaza; Palestine and contemporary international law*. Tehran: Majd Scientific and Cultural Association.
- Sharifi-Tarazkouhi, H., & Goodarzi-Rauf, H. (2017). Analyzing the Right of States to Produce and Develop Military Weapons from the Perspective of International Law. *Afaq-e-Nemhet*, 10(36), 153–176. <https://doi.org/20.1001.1.25381857.1396.10.36.6.0>.
- Sharifi-Tarazkouhi, H., Zamani, S.Gh., and Yaghoubi, M. (2014). Principles of International Humanitarian Law in the Face of New Military Weapons: Challenges and Solutions. *Legal Studies*, 22(54), 39–7. <https://doi.org/10.48300/jlr.2022.326618.1939>.
- Rogers, A.P.W., & Malreb, P. (2008). *Practical Rules of the Law of Armed Conflict. Translated by the National Committee for Humanitarian Law*. Second edition. Tehran: Amir Kabir Publications.

- Vignard, K. (2016). Addressing the challenges raised by increased autonomy. ICRC Autonomus Weapon Systems Expert Meeting 2016. International Committee of the Red Cross Geneva. Switzerland
- Zamani, S.G. (2009). The strategy for prosecuting war crimes suspects in Gaza based on the Goldstone Report on Universal Jurisdiction. *Legal Research*, 8(15), 103-127.
- Zia-e-Bigdali, M.R. (2006). *Public International Law. Twenty-fourth edition*. Tehran: Ganj Danesh Publications.

COPYRIGHTS

©2025 by the authors. Published by University of Science and Culture. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی